

בית מורשת משטרת ישראל

משטרה והיסטוריה

גיליון מס' 1

תשע"ט 2019

All Rights Reserved
Copyright © 2019

כל הזכויות שמורות
© תשע"ט

זכות היוצרים בכרך שמורה למשטרת ישראל. זכויות היוצרים במאמרים שמורות למחבריהם, או למשטרת ישראל (במקרים בהם המחבר היה איש משטרה בשירות פעיל בעת פרסום המאמר). ניתן לעשות במאמרים שימוש הוגן, שאינו מסחרי, כל עוד יאוזכר שם המחבר/ת והפרסום הראשון בכרך זה של "משטרה והיסטוריה".

עורכת ראשית: נעמי לבנקרון
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עריכה לשונית באנגלית: ניצן לפידות קימלוב
עיצוב עטיפה: שלומי שטרית
עיצוב גרפי: סטודיו קרנף, שרית רוזנברג

ועדה אקדמית: ד"ר טל יונתן-זמיר, פרופ' ניר קידר,
פרופ' אורית רוזין, ד"ר ענת שטרן, פרופ' יגאל שפי

נדפס בישראל

Printed in Israel

תמונת השער: ראש הממשלה דוד בן-גוריון ורעייתו פולה בת-אביב, לאחר טקס קבלת הפנים שנערך לכבודם עם חזרתם מארה"ב, 7 ביוני 1951. צלם: טדי בראונר, באדיבות ארכיון התצלומים הלאומי.

”השוטר הוא ידידכם ומגן בצר לכם”: המשטרה בעיתונות הילדים המרכזית בישראל במעבר מיישוב למדינה

טליה דיסקין

המאמר מציג את המשטרה הישראלית בעשור הראשון למדינה כפי שהיא משתקפת בארבעת עיתוני הילדים המרכזיים שראו אור בתקופה זו: דבר לילדים, משמר לילדים, הארץ שלנו והצופה לילדים. נקודות המוצא לדיון הן שעיתונות הילדים ראתה עצמה כאמונה על שלטון החוק וכמחנכת הדור הצעיר לאזרחות, וכי העיתונים היו בעלי נטיות מגזריות בהתאם לאכסנויות שמתוכן יצאו: דבר לילדים מבית דבר, הוותיק והפופולרי מביניהם, היה כרוך בהסתדרות וניכרה בו השפעתה של מפלגת השלטון מפא”י; משמר לילדים, שהיה שייך לעל המשמר, שיקף את עמדות המפלגה הסוציאליסטית מפ”ם; הצופה לילדים של הצפה היה קשור בטבורו לציונות הדתית; והארץ שלנו, עיתון ילדי החוגים האזרחיים של הארץ, היה בבעלות גרשום שוקן, שאף כיהן תקופה מסוימת כחבר כנסת מטעם המפלגה הפרוגרסיבית.

לעיתונות הילדים המרכזית הייתה השפעה תרבותית ניכרת על ילדים בתקופה הנחקרת. בין היתר הרבתה עיתונות זו לעסוק באקטואליה באופן ישיר ועקיף בסוגות השונות שהופיעו בה, באופן שהעיד על תפיסות בנות הזמן גם לגבי המשטרה. בהיבט רחב, המאמר מצביע על כך שהכתיבה שעסקה במשטרה נכרכה באותם ימים בכתיבה על המדינה – ומציג את התקוות שנתלו בשתיהן ואת קשייה של המשטרה

---

* מאמר זה מבוסס על הרצאה שניתנה בכנס “הצבא הוא ביטחון המדינה, המשטרה – כבודה”, שנערך בבית מורשת משטרת ישראל ב-26.3.2017. אני מודה לשופטי המאמר ולעורכת כתב העת, ד”ר נעמי לבנקרון, על הערותיהם המועילות. אני מודה גם לפרופ’ אסף לחובסקי, שחלקים מהמחקר שנעשה לצורך עבודת הדוקטור שכתבתי בהנחייתו במרכז צבי מיתר ללימודי משפט מתקדמים בפקולטה למשפטים שבאוניברסיטת תל אביב היוו בסיס למאמר.

בתחומים מסוימים ככאלו שאפיינו גם את המדינה, בפרט בהקשר של מעמדו היום־יומי של שלטון החוק.

מבחינה נושאת, המאמר מתאר את יחסם של העיתונים לשוטרים הבריטים שעזבו את הארץ בראשית התקופה ולמשטרות בגולה לפני קום המדינה, דן באופנים שבהם הוצגה עבודתה של משטרת ישראל בעיתונים, וסוקר את יחס העיתונים למעורבותה של המשטרה בכמה היבטים של חיי היום־יום, דוגמת מיגור עבריינות הנוער, המלחמה בשוק השחור והשמירה על גבולות הארץ. כמו כן עוסק המאמר בכתיבה על היבטים של קשרי משטרה־קהילה בתיווך ילדים, וגם מציג את היחס הביקורתי שהובע בעיתונים כלפי המשטרה בהקשרן של כמה פרשות (למשל, שביתת הימאים), כתלות בפוליטיקה שלהם. כך, באמצעות משוט על פני העיתונים, מתאר המאמר את הנכחת המשטרה הישראלית במרחב הציבורי בעשור הראשון למדינה, ומציף נגזרות רב־ממדיות של עיתונות הילדים ושל עבודת המשטרה באותה תקופה מכוונת.

פתיחה

בשנת 1952 פורסמה בעיתון הצופה לילדים כתבה שעסקה במשטרת ישראל, ובמסגרתה הקדיש יגאל מוסינזון, שהיה אז קצין העיתונות של המשטרה והדובר שלה, רובריקה לדברים הללו:

הרבה אמהות טובות נוהגות לעתים, שלא כהלכה. הן רואות שוטר עברי המהלך ברחובה של עיר ומתרות בכנס [כך] השוכב: ”אם תהיה ילד רע – אקרא לשוטר”. כך שמעתי כמו אזני. האם זה מוצדק, לדעתכם? הרי השוטר העברי מחפש אחר גנבים בלילות, והוא שומר על גבולות הארץ, ואם ילד ”הולך לאבוד” נצבת כל המשטרה על רגליה ואינה נותנת מנוח לעצמה עד אשר תמצא האבדה. השוטר העברי שומר על אנשים טובים כנגד אנשים רעים ולמה יפחידו בו ילדים? [...] השוטר הוא ידידכם ומגן בצר לכם, כי השוטר הוא [ה]אדם שבידו הופקדה שמירת החוק. ואם תשמעו דברי אתראה אלו: ”אם תהיה ילד רע – אקרא לשוטר” תאמרו בבקשה לאומר כך, כי אין הוא נוהג בבינה יתרה.¹

¹ ”מכתב מאת מחבר 'חסמבא' לקוראי 'הצופה לילדים' הצופה לילדים ז(1) 17.9.1952, 666. השגיאה בשם הכותרת – במקור.

במילים אלו ביקש הכותב להעביר טרזניה, באמצעות הילדים קוראי העיתונים, אל אימהותיהם; מוסינזון היה כאומר: הווה ימינו, שנת 1952, אינו זמן מתאים להשמיץ בו את המשטרה. הביטוי הנפוץ "אם לא תאכל יבוא שוטר" התאים אולי לימי המנדט הבריטי בארץ, אך בתקופה זו של בינוי האומה במדינתה יש לשנות את הגישה. עתה עושה משטרת ישראל צעדים ראשונים בעולם השיווק העצמי, ולפיכך יש לדאוג לדימויה החיובי, כדי שתיתפס כגוף אחראי ורציני בקרב אזרחי המדינה הצעירים ביותר – דור העתיד שלה.

דבריו של יגאל מוסינזון, מי שהיה מוכר כבר אז גם כסופר החתום על סדרת חסמבה המצליחה, לא הופיעו בהצופה לילדים באופן מקרי, אלא ביטאו, בשפה שיועדה לילדים, את שידוד המערכות התדמית שיועד למשטרה העברית שנים ספורות לאחר המעבר מיישוב למדינה, ובא לידי ביטוי בעיתונות הילדים של התקופה.² בסיום הקטע נפרד הקצין מוסינזון מהקוראים והזמין אותם להצגת חסמבה הקרובה לביתם. כך התערבבו בכתיבה לקהל הצעיר ממסד ויצירה חופשית לכאורה, מציאות ודמיון, אקטואליה וספרות – והיו לאחד.

מאמר זה עוקב אחר מופעיה של משטרת ישראל בעיתונות הילדים שראתה אור בעשור הראשון למדינה (1948-1958), במטרה לצייר את דמותה כפי שנשקפה מהם. הפנייה דווקא לעיתוני הילדים של התקופה מסקרנת ומועילה, משום שעיתונות הפנאי לילדים – היהודית והעולמית – עסקה עוד מראשיתה באקטואליה כחלק מראיית תפקידה ככלי חיברות המקושר לנעשה בסביבת הילד. בשנות החמישים עיתונות הילדים בארץ גם הייתה בעלת השפעה מעצבת על חינוכם של הילדים לאזרחות בכלל ולשלטון החוק בפרט.³ השיח הער שהתחולל בעיתונים לגבי משטרת ישראל מלמד על

² יגאל מוסינזון (1917-1994) היה קצין העיתונות של המשטרה והדובר שלה בין השנים 1952-1954, אך מוכר בציבוריות הישראלית למן שלהי שנות הארבעים (ועד עצם היום הזה) בעיקר כמי שכתב את הסדרה "חסמבה" המיתולוגית. הסדרה חסמבה – ראשי תיבות של צירוף המילים "חבורת סוד מוחלט בהחלט" – גוללה את הרפתקאותיה של חבורת ילדים. ראשית עלילותיה בימי המנדט הבריטי, אז בא לידי ביטוי בסדרה הלך הרוח של שנות המאבק באויב הבריטי, שיוצג בין היתר בידי שוטרים. בהמשך נלחמה החבורה בגורמים אחרים שנחשבו לאויבי הסדר הטוב בכלל והאוכלוסייה היהודית בארץ בפרט, וביניהם מחבלים, מרגלים, פושעים מקומיים ובין לאומיים ועבריינים אחרים. לדיון בסדרה ראו זהר שביט מעשה ילדות: מבוא לפואטיקה של ספרות ילדים (השתתפה בכתיבה: בשמת אבן־זהר) (1996) 299-324.

³ להרחבה ראו אצל טליה דיסקין משפט משלנו: חוק ומוסר בעיתונות הילדים והנוער במדינת ישראל, 1948-1958 (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב – הפקולטה למשפטים, 2016). על אימונם של אזרחי ישראל לציות לדיני המס בשנות החמישים ראו Assaf Likhovski, "Training in Citizenship": Tax Compliance and Modernity, 32(3) LAW AND SOCIAL INQUIRY 665 (2007). להיבטים משפטיים מתוך פרספקטיבה של היסטוריה חברתית ראו את מכלול כתיבתה של אורית רוזין, ובפרט את ספרה חובת האהבה הקשה: יחיד וקולקטיב בישראל בשנות החמישים (2008) (להלן: רוזין חובת האהבה הקשה), ואת ORIT ROZIN, A HOME FOR ALL JEWS: CITIZENSHIP, RIGHTS, AND NATIONAL IDENTITY IN THE NEW ISRAELI STATE (2016).

החברה הישראלית המתהווה, על הלך הרוח שאותו ביקשו עורכי העיתונים והיוצרים בהם להנחיל לילדים במעבר מתקופת המנדט הבריטי לתקופה של ריבונות ועצמאות מדינית, וגם מצביע על חוזקותיה וחולשותיה של המשטרה עצמה. כמו כן, בוחן המאמר היבטים בעיצובה של תודעה משפטית בקרב ילדים. “תודעה משפטית” (“Legal Consciousness”) היא מושג רחב, המשקף, בין היתר, את האופנים ואת המידה שבהם מוטמעים תרבות משפטית ומרכיבים הקשורים לרעיון שלטון החוק בקרב הציבור והקבוצות המרכיבות אותו.⁴ טענת המאמר היא שעיתונים אלו, שהיו סוכני חיברות רבי השפעה על ילדים, ביקשו לעצב את תודעתם של האזרחים הצעירים ביותר במדינה באותה תקופה של בניו האומה, וכי קריאה בהם יכולה לספק התבוננות מעניינת, גם אם לא יחידה, בעולם הילדים דאז. בתוך כך, ההנחה היא שמאמץ לעיצובה של תודעה משפטית יכול להיעשות באופן ישיר – בכתיבה על ענייני משפט מסוימים תוך התייחסות ברורה לאופיים המשפטי, או באופן עקיף – שיכול להיות גם סמוי מן העין.⁵ לפי גישה זו, בחינת העיתונים מעלה שהכתיבה על המשטרה ועל השוטרים בעיתונות הילדים נעשתה באופן גלוי ובלט בתכנים שנכתבו עליהם ישירות והזכירו מפורשות חוקים, הליכים משפטיים מתנהלים וכדומה, אך גם באזכורים אגביים לכאורה או ברמיזות קלות. התפיסה המנחה את המאמר היא שמכלול ההתייחסויות העיד על היבטים שונים של עבודת המשטרה ועל מעמדה הנחפץ בעיני הציבור, ולא פחות מכך, על דמותו – הרצויה והמצויה – של שלטון החוק בחברה הישראלית בת התקופה.⁶

4 על מורשת המושג ועל מגוון המחקרים העושים בו שימושים שונים ראו אצל David M. Engel, *How Does Law Matter in the Constitution of Legal Consciousness?*, in *How DOES LAW MATTER?* 109 (Bryant G. Garth & Austin Sarat eds., 1998); Susan S. Silbey, *After Legal Consciousness*, 1 ANNUAL REVIEW OF LAW AND SOCIAL SCIENCE 323 (2005). אפשר לציין בהקשר זה את שפע הכתיבה המחקרית הקיימת על המשפט בתרבות הפופולרית, ובתוכה בספרות למבוגרים ובספרות לילדים (“Law in Literature”), ואת ספרות המחקר הענפה הקיימת בתחום של חיברות משפטי (“Legal Socialization”) של ילדים בהיבטים פסיכולוגיים, סוציולוגיים ואחרים.

5 לעניין זה ראו את תובנתו של מנחם מאוטנר בדבר המשפט הסמוי מן העין – המצוי על כל שעל בחיי היום־יום של בני האדם בחברות מתוקנות. ראו מנחם מאוטנר “המשפט הסמוי מן העין” משפט ותרבות 200-224 (התשס”ח).

6 המשטרה עצמה ראתה כמובן חשיבות בקשר עם אזרחיה הצעירים של המדינה ובפנייה אליהם, כעולה מן העיתונות (למבוגרים) בת התקופה וגם ממסמכים שנשמרו, למשל ממכתב שכתבה מפקחת שנייה נחמה בורשטיין למפכ”ל המשטרה, ובו הצעות לפעילויות של הדורות, ביניהן פרסום חוברות מצוירות לילדים ונוער שיתווכו את הנושא “בצורה פדגוגית נאותה”, ו”צריכות להיות עממיות, ואולי גם מנוקדות”. ראו מכתב מפקחת שנייה נחמה בורשטיין למפכ”ל המשטרה (21.11.1949), בית מורשת משטרת ישראל). גישה זו אפיינה גם מדינות אחרות, שבהן חתרה המשטרה לשיפור תדמיתה בעיני הילדים ואף לקשר עם האזרחים הצעירים, מתוך הנחה שהם יסייעו לה בעבודתה. ראו, למשל, לגבי ארצות הברית: Valerian J. Derlega, James R.K Heinen & Nancy K. Eberhardt, *Officer Friendly: Changing Children's Attitudes about the Police*, 7(3) JOURNAL OF COMMUNITY PSYCHOLOGY 220 (1979). לעיתים תיווך המסרים לצעירים נעשה בצורה בוטה למדי לטובת המטרות, למשל –

הפרספקטיבה המחקרית שמנחה את המאמר לקוחה משילוב בין שני תחומי דעת עיקריים: הראשון הוא ההיסטוריה של המשפט והשני הוא מחקר תרבות הילד והנוער. תחום ההיסטוריה של המשפט עוסק במגוון נושאים, וביניהם התפתחותם של כללים משפטיים; מקורותיהן של שיטות משפט; יחסים בין שיטות משפט שונות; היסטוריה של מוסדות משפטיים ומקצועות משפטיים; סוגיות של ריבוד חברתי-משפטי; היסטוריה מוסדית ופוליטית של המשפט; שורשיו התרבותיים של המשפט; דפוסי הנמקה שיפוטית; שאלות של קבלת מרות החוק על ידי הציבור ועוד.⁷ מחקר תרבות הילד והנוער עוסק באופן מסורתי בשאלות הנוגעות לשררה הבין-דורית של מבוגרים על ילדים, בספרות הילדים היפה ובקשרים שבינה לבין חינוך ואינדוקטרינציה, בתרבות פנאי כללית של ילדים, ביחסיהם בינם לבין עצמם וכדומה.⁸ השילוב בין שני התחומים מהווה מסד תיאורטי ופרקטי לדיון בעיתונות הילדים של התקופה כבבמה משפטית.

עם העיתונים המרכזיים בישראל הנדונים במאמר נמנים דבר לילדים (שראה אור לראשונה כמוסף לדבר בשנת 1931 והחל לצאת כעיתון נפרד ב-1936), משמר לילדים (של על המשמר, 1945), הצופה לילדים (עיתון הילדים מבית הצפה, 1947) והארץ שלנו (היה מסונף להארץ, 1951).⁹ עיתונים אלו, שאותם קראו ברצון ילדים ובני נוער צעירים רבים בשנות החמישים, היו שונים זה מזה; לכל אחד מהם הייתה זיקה מפלגתית או מגזרית משלו. ההבדלים ביניהם השתקפו באכסוניות שלהם – במוציאיהם לאור, בגישות האידיאולוגיות והמגזריות/פוליטיות שהנחו אותם ובמגמות שקידמו: דבר לילדים היה הוותיק והפופולרי מביניהם, וקשריו עם ההסתדרות הביאו לכך שניכרה

בהקשר של פעילויות המשטרה למיגור תאונות הדרכים, ראו Tamara Myers, *Didactic Sudden Death: Children, Police, and Teaching Citizenship in the Age of Automobility*, 8(3) JOURNAL OF THE HISTORY OF CHILDHOOD AND YOUTH 451 (2015).

7 לתיאור היסטוריוגרפי של המשפט הישראלי ראו, למשל, Ron Harris, et al., *Israeli Legal History: Past and Present*, in THE HISTORY OF LAW IN A MULTI-CULTURAL SOCIETY: ISRAEL 1917-1967, 1 (2002); ניר קידר "המשפט ומקומו המרכזי בהיסטוריה הישראלית: על ההיסטוריוגרפיה של המשפט הישראלי ותרומתה לחקר ישראל" קתדרה 150, 155 (2013).
לכתיבה על המשפט בעשור הראשון למדינה ראו למשל רון חריס "המתח בין תרבויות משפטיות: עיצוב המשפט הישראלי בעשור הראשון" המשפט הישראלי – השנים המעצבות: 1977-1948, 87-52 (2014).

8 לניתוח פוליטי וספרותי של עיתונות הילדים החילונית בישראל בשנות החמישים ראו רימה שיכמנטר חבר מנייר: עיתונות ילדים ישראלית בעשור הראשון למדינה (2014) (להלן: שיכמנטר חבר מנייר).

9 את דבר לילדים ערכו בשנות החמישים, בין היתר, ברכה חבס, אהרן זאב, שמשון מלצר, דב נוי, שלמה טנאי, דוד זכאי ואפרים תלמי; את משמר לילדים ערכו בנימין טנא וסגנו שלמה ניצן; עורכי הצופה לילדים היו משה טביומי, אברהם ברטורא, משה צבי אפרתי, בנימין צביאלי ושאלו רז, ואילו עורכי הארץ שלנו היו מרדכי קשתן ובנימין תמוז, וסגן העורך היה יעקב אשמן.

בו השפעת מפלגת השלטון, מפא”י, שחרתה על דגלה את עקרון הממלכתיות; משמר לילדים שיקף את עמדות המפלגה הסוציאליסטית מפ”ם, ותיווך לקוראיו ערכים של חירות, שוויון ואחוה ברוח פרו־סובייטית; הצופה לילדים היה קשור בטבורו לציונות הדתית של ”המזרחי”; ואילו הארץ שלנו, צעיר העיתונים הנדונים כאן, עיתון ילדי החוגים האזרחיים, היה בבעלות גרשום שוקן (שהיה תקופה מסוימת חבר כנסת מטעם המפלגה הפרוגרסיבית). מבין העיתונים היה הארץ שלנו ייחודי בכך שניסה לשוות לעצמו תדמית מרדנית לעיתים, למשל כשנקט נימה סאטירית בנושאים שנחשבו למוסכמים מבחינה חינוכית – כגון מעורבות תנועות הנוער בבתי הספר או ההתנדבות לגדנ”ע – במטרה לאתגר את גבולות הממלכתיות ולהחציץ ביקורות על מטרות רוויות פאתוס וגאון לאומי. עם זאת (וכפי שנראה בהמשך), קריאה עקיבה בו מעלה שבכל זאת, במידה רבה, גם הוא היה מוסרני, כלומר הדגיש ענייני מוסר בהקשרים שונים.

יתרה מכך, למרות הנטיות המגזריות של העיתונים ונקודות השוני ביניהם, שאף באו לידי ביטוי בכתיבה ביקורתית בהם לגבי נושאים מסוימים, גישתם העקרונית הכללית למשטרה הייתה דומה, והיא צפה ועלתה מתוך מגוון סוגות הכתיבה שהופיעו בהם. בדרכים שונות ומגוונות יידעו עיתוני הילדים את נמעניהם הצעירים בנוכחותה של המשטרה במרחב הציבורי ושיתפו אותם בצורך העקרוני בהגשמת יעדים שאותם ביקשו לייחס לה. עם זאת, הכתיבה בעיתונות הילדים הנדונה במאמר זה עשויה להיות מעניינת דווקא משום שהיא לא היוותה זרוע פורמלית של המשטרה, גם אם לעיתים הובאו בה מסרים שהיו מן הסתם מקובלים על המשטרה או שהמשטרה הוצגה בה ברוח אוהדת.

עיתונות הילדים לא עסקה כמובן במשטרה באופן בלעדי; כפי שניתן לדמיין, העסיקו אותה עניינים רבים ואחרים שהשתייכו לעולם הילדות. בין היתר הופיעו בה נושאים הקשורים למדע ולטבע; מקומות בארץ ובחוץ־לארץ, טיולים, תמונות מחיי העיר, הקיבוץ, הכפר, המעברה ויישובי הספר; עניינים שנקשרו בשעות הפנאי – בילויים, חוגים, תחביבים והחופש הגדול, חוויות במסגרת הבית, המשפחה, בית הספר והחברים, פעילויות ממוסדות, חגים ומועדים, מורשת ישראל, העלייה והגולה, אישים מהארץ והעולם, דברי ספרות כלליים, ועוד קצרה היריעה מלתאר. אולם, בצד אלו ולעיתים גם במשיק להם, בעשור הראשון למדינה הופיעה בעיתונות הילדים גם כתיבה על המשטרה, ובה עוסק המאמר.

בין סוגות הפנייה לילדים שאימצו העיתונים (ושגם היה בהן פוטנציאל לשיח מגוון, על פי מיקומן בחוברות ואופיין) נמנו טורי העורכים שפתחו את החוברות והציבו את הנושאים המרכזיים שעל סדר היום; מאמרים פובליציסטיים; טקסטים עיתונאיים (רפורטאז'ות) וספרותיים (סיפורת, שירה); קריקטורות וקומיקס, שהיו אהודים מאוד

על הילדים; וכן איורים ויצירות פרי עטם של ילדים – רשימות מאת כתבים צעירים ומכתבי קוראים, שהמחישו את היותם של העיתונים קהילות של משמעות בעבור הילדים. מערכות העיתונים השתדלו לקיים קשר עם הילדים כדי להזין את תוכני העיתונים וגם כדי להגדיל את קהל מנוייהם. כפי שעולה ממחקרה של רימה שיכמנטר על עיתונות הילדים החילונית בשנות החמישים, היו קוראי העיתונים בעיקר בני ותיקים (ובהתאם, יחסית, הם גם כתבו להם יותר).¹⁰

למאמר ארבעה חלקים עיקריים. ראשית יסקרו בו דגמי שיטור שקדמו לקום המדינה כפי שתוארו בעיתונות הילדים של שנות החמישים, ובכלל זה דגם השיטור הבריטי ודגם השיטור בארצות הגולה. תיאורם יצביע על משמעות עצם הקמת המדינה בכלל ועל חשיבותה של המשטרה בפרט, שנכרכו זו בזו בתיווך העיתונים ונמסרו לקוראים הצעירים. שנית, המאמר ישרטט היבטים מצויים ורצויים של המשטרה בעשור הראשון למדינה, שעלו מתוך הכתיבה על היבטים יום-יומיים של פועלה. שלישית, תואר במאמר התמודדות עיתונות הילדים עם מקרים מביכים לכאורה מבחינת המשטרה ועם פרשות שנויות במחלוקת דוגמת שביתת הימאים ושורת המתנדבים. רביעית, תוצג התייחסות העיתונים למשטרה בארבעה נושאים ספציפיים: הבטיחות בדרכים והמלחמה בעבריינות התנועה; אכיפתו של חוק לימוד חובה והתמודדות עם עבריינות הנוער; משטר הקיצוב (הצנע) וההתמודדות עם הפרותיו בידי הציבור, וכן פעילות המשטרה בגבולות הארץ. בפרק הסיכום יידונו תובנות העולות מן המאמר, וכן תוצע בו זווית התבוננות נוספת על משטרת המנדט ועל משטרת המדינה, המתאפשרת ממרחק הזמן.

1. הצגת דגמי שיטור טרם קום המדינה בעיתונות הילדים של שנות החמישים

כתיבה בולטת בעיתוני הילדים בשנות החמישים, שבה ראוי לפתוח את הדיון במשטרה בעשור הראשון למדינה, התרכזה בתיאור של דגמי שיטור שהכירו יהודים בארץ-ישראל וגם מחוצה לה, במדינות אחרות, לפני הקמתה. תיאורים אלו הביעו גאווה שנקשרה בהקמת משטרת ישראל, וגם שיקפו כבתמונת ראי את הציפיות ממנה. מאמרים ראשונים ברוח זו הופיעו בעיתוני הילדים כבר לפני קום המדינה.¹¹ למשל, בכתיבה

¹⁰ בהקשר זה משקפות תובנותיה גם את הצופה לילדים, שגם בו כתבו, כך נראה, בעיקר בני ותיקים. למידע נוסף על תפוצת העיתונים וקהל קוראיהם ראו שיכמנטר חבר מנייר, לעיל ה"ש 8, בעמ' 59-45.

¹¹ זאת אף שמבחינה משפטית טהורה נהוג שלא לראות בקום המדינה נקודת מפנה משפטית מוחלטת שכן המשפט הישראלי צמח, כידוע, מתוך השיטה המשפטית שהתפתחה בארץ בתקופת המנדט

אופיינית הובעה שמחה על עזיבת נציגי החוק – השוטרים והחיילים – של ממלכת המנדט השנואה את הארץ עוד לפני הקמתה הפורמלית של המדינה: ”בחמישה עשר במאי יגמר המנדט הבריטי בארץ ישראל. מנמלי הארץ יוצאים השוטרים, הנוגשים וגובי המכס האנגלים. עוד ימים מועטים וזרים לא ישלטו עלינו”.¹² במיוחד נכחה כתיבה ראשונית זו במשמר לילדים. זמן קצר לאחר תום המנדט הבריטי כתב בנימין טנא, עורך העיתון:

נסתיימה פרשה מעציבה של שלטון זרים בנו. מי מכם, ילדים, לא יזכור את השוטר והחייל הבריטי שהיה מהלך ברחובות ארצנו ומביט בנו מגבוה כבן האומה השליטה? [...] רבים זכרונותינו וכאובים: חוקים זדוניים, חוקי קרקעות ועלייה. ציד מעפילים. חיפושי נשק. ומזימות, מזימות [...] ¹³.

על שלטון החוק העצמאי החדש וחשיבותו כתב גם יוסף ימבור, עיתונאי על המשמר שכתב גם למשמר לילדים, והדגיש את תפקיד החוק ואת המשטרה כמי שמובילה את המימוש שלו:

כל שנותיהם בגלות היו היהודים בחזקת מיעוט – בכל הארצות; ובמדינות רבות, בייחוד במדינות מזרח-אירופה, ששם היו מרוכזים המונייהם בדורות האחרונים, היו היהודים נרדפים תמיד ומדוכאים. ומי ביצע בארצות אלה את רדיפות היהודים? השוטרים. [...] שליטי המדינות חקקו חוקים שהיו מכוונים נגד היהודים. והחוקים היו רבים ומסובכים, ויהודים רבים לא מצאו את ידיהם ורגליהם בסבך הסעיפים, ותמיד חיו בפחד, שמא יעברו עבירה שלא מדעת. [...] אנו רוצים להיות מדינה דמוקרטית, ומשטרנו ושוטרינו ישקדו על שמירת השקט, הסדר והבטחון של האוכלוסייה [...] וגם שוחד לא יהיה במדינת ישראל [...] ואז נרגיש כולנו מה טעמה של משטרה משלנו, לאחר אלפיים שנים – מה פירושה של משטרה השוקדת על תקנת העם.¹⁴

הבריטי והושפע משיטות משפט שונות. לכתיבה המבקרת את הפרדה בין התקופה שקדמה להקמת המדינה לבין זו שבאה אחריה מבחינה משפטית, ראו למשל אסף לחובסקי ”בין 'מנדט' ל'מדינה': על חלוקת ההיסטוריה של המשפט הישראלי לתקופות” משפטים כט 689 (התשנ”ט).

¹² זאב ”שים אל לבך – ימים אחרונים לשעבוד” דבר לילדים יח(34) 13.5.1948, 522.

¹³ בנימין ”קץ לשלטון המנדט” משמר לילדים ג(43) 8.7.1948, 2. וכן: ללא ציון שם מחבר, ”מבית ומחוץ: עם אחרון הבריטים”, שם, בעמ' 13.

¹⁴ יוסף ימבור ”המשטרה היהודית” משמר לילדים ג(44) 15.7.1948, 11-12.

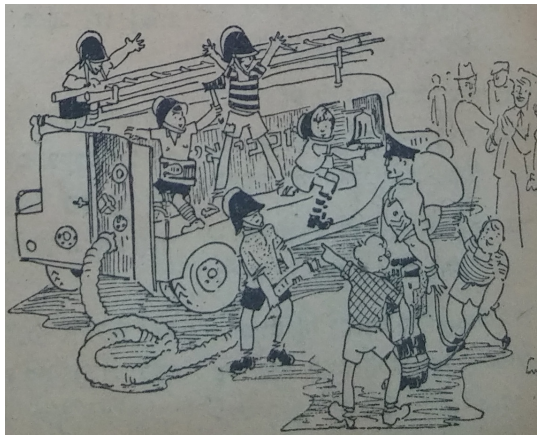
הגישה השוללנית כלפי המשטרה הבריטית לאחר קום המדינה רווחה גם בספרות הילדים שהופיעה בעיתונים וברצועות הקומיקס בנות הזמן, למשל בתיאורי שוטרים בריטים כסילים ותאבי בצע. דוגמה בולטת לכך באה לידי ביטוי בשתי עלילות של חסמבה, הראשונות בסדרה, שאותן פרסם יגאל מוסינזון מעל דפי משמר לילדים אחרי קום המדינה. בעלילות הללו תוארו השוטרים הבריטים באופן נלעג. למשל, ג'ק סמית, שכונה "החיפושית האדומה" והיה מאויביה הראשיים של החבורה בראשית הסדרה, תואר בפרק הראשון כמעין "עבד כי ימלוך", החסר מוסר עבודה ומוסר בכלל, יושר ויושרה, ואגב כך גם תוארה במשמר לילדים הסוציאליסטי באורח ביקורתי בריטניה המעמדית והאימפריאליסטית:

ג'ק סמית נולד בלונדון. בלונדון יש הרבה ערפל, מעט לורדים והרבה משרתים להם. משלא הצליח ג'ק סמית להיות משרת-ללורד, להשתחוות אפיים ארצה, לחייך חיוכים, לקבל נדבה בשכר סגירת דלת מונית, להגיש משקאות בנשפים, התהלך לאורך נהר הטמזה, העובר בלונדון, וביקש להטביע עצמו במימי הנהר הדלוחים. לעבוד לא רצה. ג'ק סמית ועבודה – אל תהיו שוטים כפולי-חמש! ג'ק שונא עמל כפים. הוא אוהב שאחרים עובדים והוא נהנה מעמלם. אולם להטריח עצמו להרויח לחמו ביושר ובכבוד, לא ולא. חס וחלילה! וכך תרחש הנס: לאנגליה יש מושבות. כלומר שוק לסחורות, פועלים העובדים בשכר זעום [...] ונחוצים ג'ק סמיתים להשגיח, שלא יתמרדו הפועלים, שלא יאמרו יום אחד, בהודו, במצרים, בעירק, במושבות אפריקה, בארץ-ישראל: – מה בעצם אתם עושים כאן, ג'ק סמיתים? יש לכם בית? ובכן, לכו הביתה! [...] וג'ק סמית שוטר הולך לציילון (תה), וג'ק סמית שוטר במצרים (כותנה) וג'ק סמית עולה בדרגה, הוא סרג'נט בארץ-ישראל!¹⁵

גם סגנו של סמית, השוטר טומפסון, הוצג באורח שלילי כטיפש, שיכור, עצל הנמנע מכל מלאכה ומכור להימורים, שוטה אומר הן תמיד, שאינו משכיל להבחין בנזק שהוא גורם ליהודים המבקשים לעלות לארץ אחרי התלאות שפקדו אותם במלחמה, ובכך פועל כנגד הצדק. טומפסון תואר על ידי מוסינזון בנימה עוקצנית:

¹⁵ "חסמבה" או: חבורת סוד מוחלט בהחלט" משמר לילדים ד(44) 28.7.1949, 6-7, הציטוט מעמ' 6.

טומפסון הוא שוטר בריטי הגון. אמרו לו, שוטר בריטי אינו צריך לחשוב – והוא אינו חושב. אמרו לו, שהסרג'נט צודק תמיד – והוא עונה ”כן, אדוני”. העיקר עבור טומפסון לקבל משכורת, לשתות לשכרה, לחשוב מי ומי הרוויח במרוץ סוסים בלונדון והשאר לא איכפת לו. אילו היה איכפת לו היה אומר: אינני רוצה לזרוק פצצות מדמיעות למרתפי אניות מעפילים! אינני רוצה לגרש מעפילים לגדרות התיל בקפריסין! אינני רוצה לאסור מתישבים על הקרקע בביריה ליד צפת. טומפסון עונה תמיד: ”כן, אדוני”. הוא אינו חוזר לאנגליה לעבד את האדמה או לעבוד בבית־חרשת.¹⁶

מתוך אחד מפרקי חסמבה: הבלש השנוא ג'ק סמית בדרכו למשפט שערכו לו בני החבורה. אייר: שמואל כץ ("חסמבה בבית־האסורים" משמר הילדים ה(21) 9.2.1950, 8)

רוח דומה נשבה מתכנים נוספים שהציעו לילדים אתנחתא קומית אך לא היו משוחררים מרוח השעה. כך, ברצועת קומיקס אחת מני כמה, שתיארה את מעללי הילד גידי גזר, דמות אהובה שהופיעה בהארץ שלנו לאורך שנות החמישים, מעין שילוב בין גיבור שקיבל את כוחותיו כתוצאה מאכילת גזר לבין פלמ"חניק עברי לשעבר, הושמו שוטרים בריטים ללעג – כשכבר באפיזודה הראשונה נהפכו על ראשיהם דליי צבע.¹⁷ בדומה, בכתבה מאוירת בדבר לילדים תיאר רענן לוריא כיצד היה נהוג בימי המנדט להתחפש לשוטרים בריטים ולהגחיק אותם: להתלבש כמותם,

16 ש.ש.

17 יעקב ואלישבע הארץ שלנו ג(3) 8.10.1952, 16.

להצטייד בכלי נשק מדומים, לצאת לרחובות ו"לצעק במבטא של משטרת פלשתינה (א"י): 'עצר, עצר'".¹⁸

לאורך העשור הייתה בעיתוני הילדים התייחסות גם לשיטור בגולה. כך לגבי עלילות דם ומעורבותן של המשטרות בניכר בהוכחת אשמתם של יהודים.¹⁹ כתיבה אחרת שיקפה לקוראי העיתונים רף מוסרי ביחס לקאפואים יהודים – אסירי מחנות הריכוז שמונו על ידי הנאצים בתקופת השואה לפקח על אסירים אחרים. בשנות החמישים וגם לאחריהן הועמדו מי ששימשו כקאפואים לדין בישראל, וסוגיית שיתוף הפעולה של יהודים, בכלל, עם הנאצים הסעירה את הארץ.²⁰ ביטוי לכך מתוך עיתונות הילדים נרשם למשל במדור "לדעתי..." בהצופה לילדים, טור שאלות ותשובות שהציג לקוראים הצעירים קושיות בענייני משפט ומוסר ועודד את הילדים לכתוב תשובות למערכת ששימשו בסיס לדיון. באחד הטורים שאל עורך המדור, יוסף וולק, האם כדאי לילדים להמשיך לשחק עם ילד אחרי שהתגלה שאביו היה קאפו במחנות ריכוז ו"גרם למותם של יהודים רבים". משהתקבלו התשובות, כמיטב מסורת המדור, התייחס העורך לתשובות הקוראים. בתגובה לילדים שכתבו שגם הקאפואים היו קורבנות בתקופת הרייך השלישי, העיר: "לא כן נהגו שוטרי בני ישראל אשר שמו עליהם נוגשי פרעה (שמות ה', יד)".²¹ מהכתיבה עלו אמות מידה שקבעו מי הוא "שוטר טוב" כנגד מי הוא "שוטר רע" ברוח התקופה, וכך אפשר היה להבין כי שוטרי ישראל נבדלים היו משוטרים בני עמים אחרים, וכי הציפיות משוטרים יהודים היו שונות ממי שאינם כאלו.

בהקשר של שירות יהודים בכוחות זרים כדאי לציין גם שהעיתונים הצניעו את שירותם של יהודים במשטרת המנדט, להבדיל מכתובה על ההתנדבות של יהודים לצבא הבריטי בזמן מלחמת העולם השנייה, שכן נכחה בעיתונים ותוארה באהדה, מן הסתם משום שיועדה ללחימה באויב המשותף – הנאצים. סוגיה זו עולה בקנה אחד עם העובדה האמורה, כי בתודעה הקולקטיבית של אנשי היישוב העברי, ולימים גם בזו של אזרחי מדינת ישראל, התקבעה לדיראון עולם משטרת המנדט כאויבת המפעל הציוני. יתרה מכך, דומה כי ביהודים ששירתו במשטרת המנדט דבקה תדמית שלילית

¹⁸ רענן לוריא "מסכות פורים בימים ההם" דבר לילדים כו(24) 22.2.1956, 3.

¹⁹ לכתובה בולטת ברוח זו: דוד חביב "אבא עדיין זוכר זאת: המומרת שהעלילה על הסטודנט היהודי" הארץ שלנו ג(34) 13.5.1953, 11.

²⁰ רבקה ברוט בין מדינה לקהילה: משפטיהם של יהודים משתפי פעולה עם הנאצים (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב – הפקולטה למשפטים, 2015).

²¹ לשאלה ראו יוסף וולק במדור "לדעתי..." הצופה לילדים ז(28) 8.4.1953, 440, ולתשובות – הצופה לילדים ז(32) 6.5.1953, 502-503.

של "משתפי פעולה".²² הדהוד לגישה זו הופיע כבר בעיתונות הילדים של שנות החמישים, דווקא על פי מה שלא היה בה, שכן רק לעיתים רחוקות צוין שירותם של יהודים במשטרת המנדט. חריג לכך הופיע במסגרת סדרה שכתב שרגא גפני ופורסמה בהארץ שלנו בשנת 1955, ובה מנה הכותב מוסדות ומפעלים שהתקיימו בארץ בתקופת טרום-קום המדינה והקימו לה תשתית, ביניהם הקרן הקיימת לישראל, סולל בונה, תנובה ואחרות, ובין היתר פירט גם לגבי המשטרה וכתב:

הקצינים והשוטרים העברים, ששרתו במשטרה הבריטית בארץ, היוו גרעין של משטרה עברית עצמאית. שר המשטרה לעתיד היה בכור שלום שטרית, מראשוני השוטרים העברים בארץ, אשר עלה במשטרה לדרגת פקוד גבהה ופעל רבות מטעם מוסדות הישוב לגיס למשטרה צעירים עברים מהימנים [...]. כל הזמן הזה היה חבר נאמן של ה"הגנה" [...].²³

אולם, כאמור, כתיבה מעין זו על שירותם של יהודים במשטרת המנדט בעיתוני הילדים הייתה יוצאת דופן, והפן שהודגש בה לא היה השירות עצמו, אלא מעורבותם של השוטרים העברים בדרך לעצמאות מדינית. בכך השתלבה הכתיבה בשיח הלאומי.

2. שרטוט דמותה המצויה והרצויה של המשטרה בעיתונים

אף שהמעבר מיישוב למדינה נשא עימו תקוות למדינת חוק מתוקנת, ידעה החברה בישראל – בדומה למדינות אחרות בתהליכי בינוי אומה, השואפות לחוקיות אך פוגשות

²² ראו בהקשר זה: משטרת ארץ ישראל: עיונים בתולדות המשטרה בתקופת המנדט הבריטי, עלי זית וחרב, סוגיות בתולדות הביטחון של היישוב היהודי ומדינת ישראל יד (ניר מן עורך, 2014). רבות הימים התבטא דנ"א זה אף במערכת המשפט של ישראל עצמה, למשל בפסק דין משנת 1998, שבו צפו ועלו זרמי מעמקים של סלידה מיהודים ששירתו במשטרת המנדט בהקשר של תביעת צאצאי שוטרים ממשטרת המנדט לגמול מקופת המדינה מכוח חקיקה שהעניקה זכויות לאנשי כוחות הביטחון ולשאריהם. בית המשפט העליון דחה את התביעה, כשפירש את החקיקה כמיועדת להכיר תודה רק למי שתרמו למדינה. כך כתב השופט תיאודור אור בפסק דינו: "מה הטעם או ההיגיון בכך, שמי שכינה כשוטר במשטרת המנדט, ואולי אף לחם ופעל נגד הקמת המדינה כמו רבים מהשוטרים הבריטים או השוטרים הערבים [...], יזכה להטבה כחייל, ומדוע יש לחייב את קופת הציבור ליתן לו מענקים והטבות, המסקנה כי לכך מתכוון החוק – קשה, ואף גובלת באבסורד". ראו בג"ץ 8382/96 המוסד לביטוח לאומי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד נא(5) 658, 663 (1997). פסק דין זה הוזכר וזכה לניתוח, בצד עניינים נוספים שנושאים האתוס הלאומי בפסיקות בית המשפט העליון, במאמרה של דפנה ברק-ארז "הגדת לבנד: היסטוריה וזיכרון בבית המשפט" עיוני משפט כו(2) 773 (2002).

²³ שרגא גפני "פרק י"ב: הישוב העברי צועד לריבונות מדינית" הארץ שלנו (13) 14.12.1955, 7.

במציאות מורכבת – לא מעט הפרות חוק בעשור הראשון למדינה. בכתיבה בעיתוני הילדים נכרכו הפרות חוק אלו בחרדה מוסרית כללית, שאפיינה את שנות המעבר מיישוב למדינה, וביטאה רתיעה או חשש בקרב ההנהגה והאזרחים מהתערעורתן של "המידות הראויות". חרדה זו נבעה, בין היתר, ממפגשם של בני הוותיקים עם העולים החדשים, שהביאו עימם לארץ מנהגים בלתי מוכרים, כמו גם מעצם השינוי במעמדם של היהודים, שעתה עמדו למבחן ממשי וחדש, בדמות הצורך להקים מדינה ייעודית להם ובה משטר מתפקד ומחייב בעל מאפיינים רוחניים וגשמיים שיגדירו את זהותם הלאומית והעצמית.²⁴

הכתיבה בעיתונים ליוותה כאמור את התקוות למדינה מתוקנת, וגם עקבה אחר פעולות אכיפת החוק בידי המשטרה. לפעמים הייתה הכתיבה ישירה וגלויה. דוגמה בולטת אחת לכך הייתה הרפורטאז'ה "צלצל 999" שהופיעה בהארץ שלנו בשנת 1952, ובה תוארה עבודת המשטרה מתוך רצון ברור לתווך לאזרחים הקטנים מראית עין של מדינה מתוקנת; בכתבה, שהתמקדה במשטרת תל אביב, תוארו מוקד הסניף, המקבל ומחלק פקודות, מחלקת הזיהוי והמחקר של המשטרה, ארכיון החקירות והמוזיאון על ממצאיו – אקדחים ערביים, מטבעות מזויפים, מכשירי פריצה, מנעולים ועוד. הכותב טרח והדגיש: "אלפי מחות פועלים 24 שעות ביממה; אלוטאים, חוקרים, ממחים, נהגים, שוטרים, מכונאים, חשמלאים, מפקדים וקצינים. מטרתם לשמור על שלומך אתה, האזרח הגדול והקטן, ולכן אל תראה בשוטר מפלצת או מלאך רע, אלא שומר החק, שכל מעשיו לטובתך".²⁵

הכתיבה האוהדת את המשטרה אפיינה את העיתונים גם בסיקורים על בתי סוהר (שאוּמנם כבר לא היו כפופים פורמלית למשטרה בשלב זה) ופעולות הצלה, שבהם הוצגה המשטרה כאחראית על הסדר הציבורי.²⁶ בצד הדיווחים על המשטרה עצמה טרחו העיתונים, מפעם לפעם, גם לקרב בינה לבין הילדים בדרכים פעילות. במחצית העשור יזמה מערכת הארץ שלנו תחרות חיבורים בנושא "אילו היית

²⁴ המושג "חרדה מוסרית" ("Moral Panic") מוכר במחקר כתופעה שמתעוררת בעתות של שינוי ומשברים חברתיים וכוללת התגייסות חברתית ופוליטית ניכרת למען הרחבת החקיקה, השקעה בחינוך מונע וטיפול משקם של הנתפסים כמקור האיום המוסרי. ראו ERICH GOODE AND NACHMAN BEN-YEHUDA, MORAL PANICS: THE SOCIAL CONSTRUCTION OF DEVIANCE (1994); James M. Jasper, *Moral Panics, in INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF THE SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES* 800-802 (James D. Wright, ed., 2015).

²⁵ אפרים יפה "צלצל 999 – על המשטרה הישראלית, מאת אפרים יפה, עתונאי קטן מתל אביב" הארץ שלנו (12) 26.12.1951, 4-3, הציטוט מעמ' 4; ולכתיבה נוספת בולטת: אריה שחר (שורץ) ויחזקאל אדירים "ובערת הרע מקרבך", בקור במטה המשטרה "הצופה לילדים" (1) 17.9.1952, 665-666.

²⁶ למשל, בכתבה על כלא מעשיהו: מ. אידלס "בית-סוהר ללא אזיקים" הארץ שלנו (49) 13.8.1957, 7; או בכתבה שבה הוצגו פעולות ההצלה של המשטרה בים, ושכללה גם תצלום בולט של ספינת משטרה: בנימין גרא "הסירה התהפכה, חגורות הצלה נורקו לים" הארץ שלנו (5) 29.10.1957, 8-9.

שר משטרה". ילדים רבים נענו לתחרות והשיאו שלל עצות לממשלה בנושא זה.²⁷ כמעט למותר לציין כי מחיבוריהם של הילדים לא תמיד עלתה תמונה מופתית של תפיסת המשטרה במתכונתה הקיימת. כך למשל כתבה דנה פודר, תלמידת כיתה ז' מחיפה:

אילו הייתי שר משטרה הייתי ממנה בראש וראשונה שוטרים ושוטרות שיהיו מפקחים על הנוער העזוב לא באימים אלא בסבלנות וחיבה. [...] הייתי בונה בית סוהר גדול ורחב ידיים ולשם הייתי מביאה את כל האסירים. הם לא היו יושבים בטל ומתכננים תכניות גניבה חדשות לאחר שחרורם, אלא היו עובדים, משוחחים, לומדים אומנות כלשהי ומיטיבים דרכם. [...] ואני, שר [כך] המשטרה, [...] הייתי מ[ת]חפשת ולובשת מדי שוטר ולומדת את ארחות התושבים. הייתי לומדת מזה איך לחוקק חוקים ואיך ללמד שוטרים.²⁸

מתיאור זה ניתן להבין כי הילדה דנה סברה שהשוטרים בעת ההיא טיפלו בנוער העזוב תוך שימוש באימים, כי האסירים לא זכו לטיפול הולם אלא נהגו לשבת בחוסר מעש וכי שר המשטרה לא התעניין באמת במנהגי התושבים. ילדה אחרת, נויה שפירא, בת 12.5 מחולון, בחרה לחרוז את הפנטזיה על תפקידה העתידי, וגם ממנה ניתן היה להבין כי אינה שבעת רצון, בלשון המעטה, מתפקודו של השר הנוכחי:

אילו לי נתן התפקיד / ואני הייתי שר ולא פקיד, / אזי תאונות הדרכים / ימעטו במרוצת הימים. // הדלתות והחלונות יהיו תמיד פתוחים / כל האנשים במדינה יהיו מאושרים, / כי לא עוד יהיה פחד מפני גנבים. / כמו כן לא יהיו רוצחים ופושעים, / והארץ תנשום לרווחה ותראה ימים. / לא יהיו עוד אנשים נצים / כמו בימי משה והמצרים, / בתי סוהר לא יהיו / ובמקומם גני נוי יפרחו. // כל זאת יהיה הודות לתפקיד / כשאהיה שר המשטרה בעתיד.²⁹

²⁷ ההכרזה על התחרות הופיעה בהארץ שלנו ה-10.5.1955 (33). במחקר טרם הוברר אם בעיתונים פורסמו חיבורים שנכתבו בעצם על ידי העורכים והוצגו כחיבוריהם של ילדים. גם אם לא כך היה, סביר להניח שעורכי העיתונים כיוונו את הכתיבה למחוזות שהיו רצויים בעיניהם. על הקשרים בין מערכות העיתונים החילוניים לילדים שכתבו להם, ראו שיכמנטר חבר מנייר, לעיל ה"ש 8, בעמ' 140-159.

²⁸ הארץ שלנו ה-22.6.1955 (39).

²⁹ הארץ שלנו ה-29.6.1955 (40).

בצד חיבורים אלו, ממכתביהם של ילדים אחרים, שנבחרו על ידי העורכים לפרסום, עלתה גבורתם של שוטרים במרחב הציבורי, בין היתר כנראה מתוך רצון להנחיל חתירה לנורמטיביות. היו מהם שתיארו את שגרות היום-יום של עבודת השיטור, והצביעו על תפקודו האידיאלי של השוטור, שכלל עמידה בלתי מתפשרת לרשות האוכלוסייה המקומית ושמירה מתמדת של האצבע על הדופק. למשל: "לילה משתרע, הכל אפוף חושך, נדמה, כי כל העיר שקעה בתנומה. ואעפ"כ ישנם אנשים אשר אינם ישנים באותה שעה, אלה הם השוטרים. נאמנים עומדים הללו על משמרתם לסכל עצת גנבים ונוכלים [...]";³⁰ או: "השוטור הוא ידידנו / ידידנו הגדול. / ותמיד הוא אומר לנו: / 'הסתכל לימין ולשמאל!' / יום הוא מזהיר: / 'לך תמיד על המדרכה, היה זהיר!' / יום מזהיר בלי הרף/אל תהיה לאוטו טרף".³¹

במקביל להעלאת משטרת ישראל על נס בכתיבה הישירה, נמצאו לה אזכורים ברצועות הקומיקס שנקראו בשקיקה על ידי הילדים (אם כי ככלל לא הופיעו במשמר לילדים, משום שהעורך בנימין טנא זיהה את הסוגה עם התרבות האמריקאית הקלוקלת לשיטתו, ברוח מפ"ס). אף שהופעת השוטרים ברצועות הקומיקס נראית לעיתים ככזו ש"הושחלה" לסיפורים באופן אגבי, אחרי שהילדים גיבורי העלילות כבר ביצעו את רוב ה"עבודה" – לכידת הפושעים – והשוטרים הגיעו כדי לאזוק את הפושעים או לתת פרס לילדים, אין בה כדי להפחית מחשיבות הופעתם, שהרי עצם הצגת השוטרים כ"מבוגרים האחראים" אותה לקוראים הצעירים על קיומם של חוק וסדר במדינה; דגם כתיבה מוכר זה גם הזכיר ודאי לקוראים הצעירים את קיומו של הסכם בלתי כתוב בין היוצרים לילדים, שעל פיו הם מבינים שבמציאות, שלא כמו בסיפורים, הם אינם יכולים לפעול לבדם לגמרי אלא נתונים לפיקוח של מבוגרים, נציגיו של שלטון החוק. למשל, ב"סרדין וטוקיו", קומיקס בדבר לילדים שעסק במעלליהם של שני אחים, האחד צנום והשני בעל עיניים מלוכסנות, סופר באחת האפיוזות, בצד הרפתקת הילדים עצמה, כי הוריהם זימנו את המשטרה לאחר שהשניים נעלמו מביתם וזו התעמתה עם הלגיון הירדני; וכך גם בסיפורים שהתפרסמו בהארץ שלנו: ב"יאיר וידידו אביר", שגולל את סיפוריהם של הילד וכלבו, תפסו ילדים מבריחי אופיום וקיבלו גיבוי שבדיעבד ממפקד המשטרה; ב"סוד הפנינה השחורה" קיבלו הילדים גיבורי העלילה פרס מהמשטרה על לכידת שודדים; ב"דנדינה וקודי" נזפה המשטרה, גם אם תוך שחוק, בדני ודינה, זוג ילדים, על כי התירו לקוף קודי להתרוצץ ולעשות כאוות נפשו בלא קולר רצועה; וב"אוצרו של מוכר העתיקות" הייתה המשטרה מצד אחד גורם מרתיע, כשבאחד הפרקים התלבטו

³⁰ נחום אורלנד הצופה לילדים ח(1) 8.9.1953, 15.

³¹ אליעזר מלץ (כיתה ה', ביה"ס נצח ישראל, פ"ת) הצופה לילדים ו(22) 5.3.1952, 350; וראו גם במכתבו של מאיר גוטמן (בן 13 מרמות רמז) הארץ שלנו ו(7) 2.11.1955, 15.

הילדים האם להעביר לה מגילות בעלות ערך, ומצד שני גורם מרגיע – היא סייעה להם ברגע האמת מול גזלנים.³²

3. התמודדות עיתונות הילדים עם מקרים מביכים ועם פרשות שנויות במחלוקת

במקביל להצגת המשטרה כחלק מן החיים השוטפים של המדינה הצעירה באור אוהד יחסית, התייחסה עיתונות הילדים גם לפרשות אקטואליות שהמשטרה הייתה מעורבת בהן, ולא דווקא לטובה. כזה היה למשל משפט ריטוב, שבמהלכו הואשם קצין משטרה כי סרח כששיבש חומרי חקירה. ברכה חבס, ששימשה בראשית שנות החמישים כממלאת מקום העורך, כתבה בטור העורך בדבר לילדים:

על משפט גרשון ריטוב וחבריו, ודאי שמעתם פה ושם, כי ימים רבים הסעיר את הארץ. מעשה ישן ולא חדש הוא. ראשיתו עוד מלפני כשמנה חדשים. ערב אחד פרצו קטטה ומכות בבית־קפה בחיפה. בין המתקוטטים היו שוטרים בלא מדים ואזרחים ובהם ג. ריטוב, מי שהיה לפני שנים ממפקדי ההגנה בחיפה. במשפט בין שני הצדדים, שהתחיל לפני מספר חדשים ונסתים בשבוע שעבר, נתגלה דבר מוזר ובלתי רגיל. קצין־משטרה, בא־כח המוסד הממנה על שמירת הסדר והחק בארץ – דוקא הוא לא נהג בישר בענין זה. הברר, כי נתלשו עמודים מיומן המשטרה, שהוא התעודה המהימנת והאחראית ביותר. הדבר נעשה כדי להוכיח את אשמתם של ריטוב וחבריו. זהו מעשה פסול ומגנה בכלל, וביחוד כשהוא נעשה על ידי איש־המשטרה, שהפקד לשמירת המוסר והצדק [...].³³

אולם, בצד הביקורת החמורה על קצין המשטרה, השתדלה חבס לאזן את הדברים עת נקטה טון חיובי, כששיבחה שוטרים ושוטרות שהעידו כנגד הקצין הסורר. כך הטעימה:

³² חזיו ואפרים ”סרדין וטוקיו” דבר לילדים כה מחוב’ 1 26.9.1954 עד חוב’ 22 23.2.1955, בדרך כלל בעמ’ 14-15; ”יאיר וידידו אביר” הארץ שלנו ה מחוב’ 1 30.9.1954 ועד חוב’ 28 5.4.1955; ”סוד הפנינה השחורה” הארץ שלנו ה מחוב’ 35 25.5.1955 ועד חוב’ 50 7.9.1955; דניאל פלנט ”אוצרו של מוכר העתיקות” הארץ שלנו ח מחוב’ 20 11.2.1958 עד חוב’ 30 22.4.1958, ובפרט בחוב’ 25; אלה ואלישבע ”דנדינה וקודי” הארץ שלנו ח מחוב’ 10 3.12.1957 ועד חוב’ 19 4.2.1958, ובפרט בחוב’ 17.

³³ ברכה חבס ”לאחר משפט ריטוב” דבר לילדים כא (22) 31.1.1951, 335-334.

ראויים לשבח שוטרים ושוטרות, שבאו להעיד בלא־פחד עדות אמת נגד קצינים, וכאשר פסק השופט, כי ג. ריטוב וחבריו חפים מפשע וכתוצאה מפסק־דין זה הדח ממשרתו קצין־המשטרה, שהיה האשם העקרי בענין זה – ירדה שמחה גדולה בלב כלנו. שוב היתה לנו הוכחה, כי הכח המוסרי הצפון ביסודה של מדינת ישראל שלם הוא. וממנו – אור לנו.³⁴

מהדברים עלה שמעשהו של קצין המשטרה שתלש את דפי היומן היה חריג בנוף עבודת המשטרה בפרט ובמדינת ישראל בכלל, הכפופה, כך לפי ההנחה שהובעה בטקסט, לעקרונות החוק והמוסר. גישה ממסדית דומה שציידה במשטרה אפינה גם את הארץ שלנו, למשל ביחס לסיקור פרשת משפט שורת המתנדבים, שנדון בפני שופטי בית המשפט המחוזי בתל אביב ובהמשך בבית המשפט העליון בין השנים 1957-1960. ראשיתו במשפט דיבה שבו תבע עמוס בן־גוריון, סגן המפקח הכללי (ובנו של ראש הממשלה הראשון), את "שורת המתנדבים" – ארגון שהוקם בראשית שנות החמישים ופעל למען התערות העולים החדשים בארץ וכן לטובת טוהר המידות וביעור השחיתות במנגנוני הממסד הציבורי. המשפט נסב סביב חקירה שערך הארגון, ובעקבותיה הופצו האשמות כבדות נגד עמוס בן־גוריון בקרב הציבור. עם פתיחת המשפט התייחסה מערכת הארץ שלנו למקרה: "מעניין לציין, כי בעוד שאין חילוקי דעות על חשיבותה של 'שורת המתנדבים' במה שנוגע לטיפול בעולים חדשים, הנה יש ויש דעות מנוגדות בנוגע לדרכם השניה, בחקירת פשעים ובגילויי שחיתות", והוסיפה: "המשפט הנערך כיום – ילמד אותנו הרבה בסוגיה זו".³⁵ אולם, עם התמשכות המשפט ועד הכרעתו לחובת עמוס בן־גוריון בבית המשפט העליון, לא עסק בו עוד העיתון בשנות החמישים. עניין זה יכול (אולי) להעיד על שאיפת העיתון להגן על המשטרה, שאיפה שאליה חתר גם עיתון־האם שלו, אם כי בדרך אחרת, פעילה יותר.³⁶

דוגמה אחרת להתייחסות בעיתונים לנושא שנוי במחלוקת שבו היה למשטרה חלק גולמה בפרשת שביתת הימאים (1951) – סכסוך עבודה בין מועצת הימאים לבין ההסתדרות הכללית שהתדרדר לאירועים אלימים. כאמור, עיתונות הילדים המרכזית של שנות החמישים, כמו גם עיתונות המבוגרים שאליה הייתה קשורה, הייתה

34 שם.

35 "בארץ ובעולם – המשפט הגדול של 'שורת המתנדבים'" הארץ שלנו ז(24) 20.2.1957, 2.

36 ראו את מחקריה של פולה קבלו בנושא, ובייחוד את זה שנגע לתפקודו של עיתון הארץ (של המבוגרים) בפרשת המשפט, ותיאר הקפדה של העיתון על שמירה על זכויות הארגון מחד גיסא, אך גם שמירה על הסדר הציבורי באמצעות הגנה נחרצת על נציגיו – עובדי רשויות המדינה, מאידך גיסא: פולה קבלו "שליח ציבור או דובר הממסד? סיקור משפט עמוס בן־גוריון נגד שורת המתנדבים בעיתון הארץ" ישראל 10, 43 (2006).

מגזרית במהותה. משמר לילדים היה כמובן מפלגתי במופגן, לא ממלכתי, אופוזיציוני, תנועתי ומתבדל, במיוחד בראשית התקופה. בעיתון זה, שטרם להדגיש את ייחודו האידיאולוגי בהזדמנויות שונות, באה לידי ביטוי תפיסת מוסר מורכבת, שהתמצתה בחיבור שבין סוציאליזם לצינונות. בדילמה האינהרנטית לו, שבין שלטון החוק על פי משמעותו הממסדית הפורמליסטית ובין האידיאולוגיה הסוציאליסטית, לפעמים הכריע בו הסוציאליזם. כך היה ביחס לשביתת הימאים. העיתון צידד בימאים כנגד הממשלה, ששלחה את המשטרה (והצבא) כדי לטפל ב”מרד” הימאים, ולדכאו בכוח.³⁷ כותב משמעותי בהקשר הזה היה יעקב רבי. רבי (1921-1988) היה חבר מערכת על המשמר וגם בוגר בית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה. במשמר לילדים כתב מאמרים פובליציסטיים נוקבים על אירועי הזמן בארץ ובחוץ-לארץ במסגרת הטור ”מבית ומחוץ”. בכתבתו על חוץ-לארץ הייתה ארצות הברית הקפיטליסטית מטרה לחיצו, ברוח מפ”ם של אותם ימים, ואילו בארץ הרבה לבקר במופגן את ממשלת מפא”י, בייחוד בענייני כלכלה וחברה, ולעיתים גם ביחס למשטרה. בהקשר של שביתת הימאים גולל רבי את השתלשלות העניינים כשהוא כורך את פעולת המשטרה בזו של הממשלה, וכך ירה חץ של ביקורת אל ממשלת מפא”י בראשותו של דוד בן-גוריון:

למעלה מחודש ימים מנהלים הימאים את מאבקם הצודק – לבחור
בנציגים הטובים בעיניהם, על זכותם לתבוע הטבת תנאיהם. [...] למודי-
סבל הם, ואם הם יצאו למאבק זה ושבתו מעבודה – וודאי לא בלב קל
עשו זאת; וודאי באו לכלל הכרה, שאין להם ברירה אחרת [...]. והנה
ביום ו’ האחרון הודיעו הימאים במכתב, כי הם נענים לקריאת הכנסת,
כי הם מוכנים בכל רגע להפסיק את השביתה [...] בשני תנאים. מה
היתה תשובת השלטונות על הודעה זו של הימאים? בהגיע לנמל חיפה
ביום ו’ שתי האניות ”תל אביב” ו”רמון” עלו שוטרים על האניות והחלו
מורידים בכוח את המלחים. הימאים המותקפים הפעילו את צפירות-
האזעקה של האניות ומאות פועלים נזעקו אל שערי הנמל והפגינו את
התנגדותם למעשה-כפיה זה של המשטרה.³⁸

³⁷ לניתוח היסטורי וביקורתי ביחס לשביתה ראו דב חנין ודני פילק ”שביתת הימאים” תיאוריה וביקורת 12-13, 89 (1999). הנושא זכה לסיקור נרחב על ידי עיתונות התקופה, ואף להתייחסויות מחורזות מאת נתן אלתרמן בטור השביעי שלו בדבר (של המבוגרים). ראו בעניין זה את מאמרה של הדי שייט ”להעביר את המתכת לזהב” – תגובות סופרים על ענייני אקטואליה בעיתונות: ’מרד הימאים’ כמקרה מבחן” קשר 40, 53 (2010).

³⁸ יעקב רבי ”שוטרים נגד ימאים” משמר לילדים (14) 19.12.1951, 207.

הכתיבה ביחס לפרשה ממחישה כי משמר לילדים, כמו מקבילו למבוגרים, על המשמר, זיהה את המשטרה עם מפלגת השלטון, וגם החזיק בתפיסה מורכבת של שלטון החוק במובנו הרחב, ולפיה גם שביטות משרתות אותו ובלבד שהן נעשות למען מטרות מוצדקות לשיטתו, גם אם במחיר פגיעה במוניטין המשטרה.

גם בהצופה לילדים, שאינטרסים דתיים התגוששו בו לעיתים קרובות עם אלו של שלטון החוק במדינה (למשל, בהקשר של היעדר נכונותו להשית חוקה במדינת ישראל על רקע האמונה בחוקי האל), היוותה פעולה משטרתית את התמריץ לכתיבה בעלת נופך מגזרי שהיה בה כדי להאיר את תפיסתו המוסרית של העיתון. כך, במקרה אחד סוקרה פרשת מאסרם של קנאים דתיים, באשמה שהתכוונו להטיל פצצה על בניין הכנסת. על פי הכתוב בעיתון, העצורים עברו מסכת עינויים שכללה הכאות והשפלות במחנה המעצר ביגור מידי שוטרים. בטור המערכת נכתב: "המשטרה עצמה החליטה [...] לערך חקירה מי הם השוטרים האשמים במעשה אכזריות [כך] אלה ולהביאם על ענשם. גם שר הבטחון כנס את מפקדי המשטרה ודבר בפניהם על הצורך לשמר על צלם האלקים שבאדם ועל טהרת המדות [...]".³⁹ כך ניתן להבין, שלצד הגישה הבסיסית שראתה במשטרה מוסד חשוב, היו מקרים שבהם העיתונים לא התעלמו לגמרי מפרשות "קשות לעיכול" שבהן הייתה מעורבת, לכאורה, המשטרה, וזאת בצד הרצון להנחיל לקוראים הצעירים מסרים בעלי אופי מגזרי.

4. אכיפת חוק על ידי המשטרה בעניינים ספציפיים

א. הבטיחות בדרכים והמלחמה בעבריינות התנועה

אחד מן התחומים העיקריים שלגביהם בלטה התגייסות עיתוני הילדים של שנות החמישים נגע לבטיחות בדרכים ולמלחמה בעבריינות התנועה, עניין ששויך בדרך כלל בכתיבה לעבודת המשטרה בתחום. העיתונים הרבו להתריע על הסכנה הטמונה בכבישי הארץ במדורי עורכים מפורטים, בכתבות ואפילו בשירים שהוקדשו לסוגיה, והיללו את השוטרים העוסקים במלאכה.⁴⁰ התייחסות לעניין ניבטה גם משערי העיתונים. כך היה בשער שבו הודפס שירו של המשורר משה דור (1932-2016), שהציג התייחסות

³⁹ ב. "פרשת הימים - מעט אהבה..." הצופה לילדים ה(38) 1951.30.5, 578.

⁴⁰ למשל, ללא ציון שם המחבר "מן המות בדרכים, ילד, הזהרה!" דבר לילדים יט(17) 1949.20.1, עמ' השער, והעמודים העוקבים לו: ברכה חבס "משבוע לשבוע - 'תנהג לאטך - תגיע בבטחה!"; עדנה שניאורסון "השוטרת במדינת ישראל"; ש. פינס "ונשמרתם לנפשותיכם!"; הכתב הנווד (גורית אכסלרוד) "נוע לאטך - תגיע בבטחה", וכן: ללא ציון שם מחבר "שוטרי תנועה צעירים מירושלים בטיולם לחיפה" דבר לילדים כב(37) 1952.4.6, 539; ד. שן "ילדים בחיפה - שוטרי תנועה" משמר לילדים ה(30) 1950.6.4, 12.

מצטחקת לכאורה אך רצינית בפועל לנושא, מלווה במצגת מפוסלת של בובות על כביש: ”אמבולנס פורץ כחתף / גלגלים לאלפים. / התנועה הומה בשטף - / מכונית וג’יפ חולפים. // הצופה רק מתבדח: / זה משחק של בנינים, / אך שוטר עינו פוקח: / זהירות בנות, בנינים”⁴¹. ביטוי נוסף לאותו עניין בעיתונים היה סקירה של פרויקטים שקידמו סיוע מצד ילדים למלחמה בתאונות הדרכים, ונערכו בהדרכת המשטרה. בעיתונים הופיעו רשימות מאת ילדים שתיארו את תפקידם בשמירת הזהירות בדרכים ברצינות מוחלטת. כך למשל כתבה הילדה מרגלית כהן מבית הספר למל בירושלים להארץ שלנו:

מי אינו מכיר ומי לא ראה את הנערים והנערות הנושאים שרוולים לבנים, החבושים כובע כחול עם סמל אגודת הבטחון? בוקר, בוקר - היקום אך הקיץ משנתו - מתחילות המכוניות אצות רצות, הילדים ממהרים לבתי הספר והפועלים לעבודה. השאון הולך וגובר. כל איש וילד פוגשים בדרכם שוטרי תנועה הפונים אליהם בבקשה: ”אל תטה ימין ושמאל, את הכביש עבור מהר, ואוץ אל דרכך פן תאחר”; [...] שים לב למכוניות, אל תעבור בריצה את הכביש”. משטרת ישראל מחנכת את הילדים לאחריות אזרחית. ילדים ומבוגרים, נהגים והולכי רגל מצייתים ברצון לנערים ולנערות הממונים על התנועה. כך מתחנך הקהל כולו למשמעת. הן כל אשר פעלנו בארץ השגנו הודות למשמעת ולרצון המאורגן של האומה.⁴²

מדיווחיהם של ילדים שהשתתפו בפעילות המשטרה ניתן היה ללמוד גם על קוצר רוחה של האוכלוסייה - הבוגרת והצעירה - כלפי מעורבותם של הילדים בעבודת המשטרה. כך כתבה בלהט הילדה אסתר קרמון לדבר לילדים:

[...] בדרך כלל נשמעים המבוגרים לילדי ”אגודי הבטחון”, אך לצערנו יש גם אזרחים רבים, שאינם מבינים את תפקידם המועיל והאחראי של ילדים אלה. אנו מקוים כי גם אזרחים אלה יבינו בסופו של דבר כי גם עליהם חלים חוקי התנועה, ואין הם יוצאי דופן: חובה עליהם להשמע לילדים כלשוטרים של ממש. מה שמפליא אותנו יותר היא העובדה, כי יש גם ימים רבים שאינם רוצים להשמע לחבריהם,

41 משה דור ”בבות בכביש” דבר לילדים כג(49) 19.8.1953, עמוד השער. לשערים נוספים ראו למשל דבר לילדים כו(8) 2.11.1955, וכן הארץ שלנו ג(41) 1.7.1953.

42 הארץ שלנו א(29) 15.8.1951, 15.

ולא מפני שאינם מבינים את תפקידנו האחראי או בדומה לזה, אלא פשוט "להכעיס": אלה מלגלים עלינו, מזלזלים בתפקידנו ואפילו מפריעים לנו. ואל ילדים אלה אנו פונים בשאלה: מדוע לא תבינו את הדבר, שעליכם להשמע ולמלא אחר הוראותינו? הוראות חבריכם, ילדי "אגודי־הבטחון"? מדוע לא תסייעו לנו בתפקידנו הקשה: מניעת תאונות דרכים?⁴³

בדומה, ילדה־שוטרת אחרת, שריאיון עימה הופיע במכתבו של ילד במדור המכתבים של הארץ שלנו, צוטטה: "אתמול גילו התלמידים יחס שלילי אלינו [...] זלזלו בתפקידנו, לעגו, והשמעת היתה לקויה – אך הבוקר היה הדבר כבר שונה, בעזרת דברי הסברה שארגנו בגמנסיה, הופסק הלעג והזלזול, והתלמידים נהפכו לצייתנים וממושמצים. היום כבר לא תראה תלמידים מתפרצים בזמן האסור".⁴⁴ למרות הסוף הטוב המתואר, שלפיו השתכנעו התלמידים (הלא־שוטרים) בנחיצות השירות, עלתה מהדברים גם מורת רוח ציבורית כלפי התופעה של ילדים־שוטרים, ואולי גם כלפי עצם התערבות המשטרה בחיי היום־יום של האזרחים. המענה לגישה כזו בא לעיתים בדמות זריקת עידוד שניתנה בידי עורכי העיתונים עצמם, שהתגייסו בכתיבתם לשיתוף הפעולה בין המשטרה לילדים. כך, אל נחיצות תפקידם של הילדים בקשר עם המשטרה התייחס עורך הארץ שלנו בנימין תמוז בטורו "בינינו", כשתיאר שיחה בין שני מבוגרים שהתפלאו כי נער הושם לשמור על מעבר חציה ברחוב אלנבי בתל אביב. "ילד שוטר, הנשמע כדבר הזה?" אמר אחד מהם "בחופץ לארץ לא היו דברים כאלה. שם ידעו הילדים את מקומם, שם היו ממושמצים ומנומסים", וחברו ליבה את האש: "אין פלא שהם מתחצפים אחר כך כלפי מבוגרים [...] עוד מעט הם גם ישבו בכנסת". חייל שהתערב בשיחה בין השניים בא לעזרת הנער השומר באומרו שחוצפה לדעתו היא דווקא כשאינן מסייעים לחוק. בטורו כתב העורך כי משפנה הוא ושאל את הנער עצמו מדוע לא התערב בשיחה ולמה לא השיב לשני המבוגרים, ענה לו האחרון: "אני בתפקיד", בהעבירו, בלי להרבות דברים, מסר ברור לקוראי העיתון: צבר אמיתי מממש את חזון שמירת החוק – בתיווך המשטרה כמובן – במעשים ולא במילים.⁴⁵

⁴³ אסתר קרמון (מ"אגודי־הבטחון", בית החנוך במרכז ירושלים) "ילדים בשוטרות־תנועה" דבר לילדים כא(50) 15.8.1951, 794, ההדגשה במקור.

⁴⁴ גד מאיר (מגימנסיה "הרצליה" ברמת הדר), "הלו! כאן משטרת הנוער!" הארץ שלנו ג(26) 18.3.1953, 15.

⁴⁵ בנימין תמוז "בינינו" הארץ שלנו ג(42) 8.7.1953, 2.

בובות בכביש, ביניהן שוטר הפוקח עין על הנעשה במרחב,
שער דבר לילדים כג(49), 19.8.1953

ב. אכיפתו של חוק לימוד חובה וההתמודדות עם עבריינות הנוער

עוד בתקופת המנדט העסיקה את היישוב בעיית הילדים הלא-לומדים; ילדים שאינם פוקדים את מוסדות החינוך, תופעה שהתאפשרה בין היתר בגלל היעדר חובת חינוך מוסדרת. לפי התפיסה שרווחה בקרב ראשי היישוב, היו ילדים אלו מתגוללים ברחובות, עוסקים במלאכות זעירות ומועדים לעבריינות.⁴⁶ בספטמבר 1949 חוקקה הכנסת את חוק לימוד חובה, שהשית חובה זו על ילדי גן ועד כיתה ח'. אף שלעצם חקיקתו של החוק נודעה חשיבות גדולה באותם ימים, בשנות החמישים ידעה מערכת החינוך קשיים ביישומו בפועל. ראשית, תופעת הילדים שאינם פוקדים את מוסדות החינוך לא חדלה לגמרי. שנית, בעיות קליטת עלייה שאפיינו את התקופה הקשו על הגשמת

46 תמי רוז ילדי ההפקר: החצר האחורית של תל אביב המנדטורית (2009).

החוק. במחנות העולים (ואחר כך במעברות), משכנם של מרבית העולים, שהו עשרות אלפי ילדים בגילאי לימוד חובה שמערכת החינוך התקשתה לטפל בהם. לעיתים היו אחראים למצבם העולים עצמם, הן משום שהנהוג לשלוח ילדים, ובייחוד בנות, לבית הספר לא רווח בעדות מסוימות, והן משום שההורים נעזרו בילדיהם כדי להתפרנס.⁴⁷ חוק לימוד חובה, התש"ט-1949 התייחס לנושאים באחריות למימוש – הורים מפרי חוק וגם מעסיקים, המעבידים ילדים שלא כדון. בהתאם, הכתיבה בעיתוני הילדים התייחסה רבות לחובתם של ההורים לשלוח את ילדיהם לבתי הספר, וגם לחובותיהם של מעסיקים לקיים את החוק, בדגש על העיתוי של מעבר מיישוב למדינה ועל הצורך לציית בה לדינים המחייבים.⁴⁸ בתוך כך הוזכרה גם המשטרה כמי שממלאת תפקיד חשוב בשרשרת אכיפת החוק. במדור החדשותי בהארץ שלנו נכתב על מקרה של אב שנעצר על ידי המשטרה ובצדק, כך לפי הכתוב, באשמת הפרת חוק לימוד חובה. הדברים נכתבו באריכות ראויה לציון, ומתוך שאיפה גלויה להטמיע בקוראים את התודעה המשפטית הרלוונטית:

יתכן שהנאשם הנ"ל לא [...] תאר לעצמו, כי אם יחסיר בנו שעורים בבית הספר, יחשב הדבר כפשע בעיני המדינה. וכאן בא חוק חינוך [צ"ל לימוד] חובה להעמידו על טעותו. וגם תפקידו של חוק זה הוא ללמד יותר מאשר להעניש. כי ישנם גם אבות שצריך ללמדם. אבות שבאו מארצות נחשלות, שאינם מבינים את חובותיהם במדינה מתקדמת.⁴⁹

בתוך השיח שנלווה לנושא החינוך בעיתוני הילדים, ונסוב סביב ילדים יוצאי ארצות האסלאם שאינם פוקדים את בתי הספר, שימשה המשטרה כגורם רקע שעצם הימצאותו במרחב הציבורי העיד על הקשר בין אי-פקידה של המוסד החינוכי החוקי לבין מרחקם הרב של הילדים הלא-לומדים מדרך הישר. בין היתר, הידהד הנושא בטקסטים הספרותיים שהופיעו בעיתונים, למשל:

בככר עומד מכריז / ילד חמד, קל פזיז: / 'בטן, גרעינים בזול / קנה קטן וגם גדול!...' [...] 'איך כאן באת ילד קטן? / בוא ספר נא לי בלאט. / בבית הספר התלמד? / לי ספר, אל נא תחת!' // 'בא אני ממוסררה, / שם אבי,

⁴⁷ לסקירת הקשיים במימוש משטר חינוך החובה בקרב הילדים ראו צבי צמרת עלי גשר צר: החינוך בישראל בשנות המדינה הראשונות 44-56 (1997).

⁴⁸ ראו טליה דיסקין "על בערות ועבריינות: חובת החינוך בעיתונות הילדים בעשור הראשון למדינת ישראל" עיונים בתקומת ישראל 25, 319 (2015).

⁴⁹ "בארץ ובעולם – גם הורים חייבים ללמוד" הארץ שלנו ב(29) 23.4.1952, 2.

אמי גם גרה. / ארצה באנו מעיראק, / ששה אחים אנו רק. // עבודה אין
לו לאב, / מחפש כל יום לשוא. / ואמא חולה מאד, / כח אין לה לעבוד. //
הב לי שבע מאות פרוטות / לאמי אוכל למנות. / לבית הספר לי אצעד, /
בכל יום אשמח, אלמד. // נו, אדון, שקית נא קח, / גרעינים קנה ופצח. /
שבע שקיות לי עוד / קנה אדון, טובים מאד! // לא סיים ילדון דבריו /
נעלמו לי עקבותיו. / לפלאי יש כאן פותר / כי הולך, קרב שוטר.⁵⁰

מאזכורו של השוטר בסוף השיר – שיר שבמרכזו ניצב אומנם הילד עצמו ומצבו הסוציאלי – אפשר להבין שעיסוקו של הילד לא היה כשר בעיני החוק, שיוצג בידי אותו שוטר.

בצד המציאות הדרוכה ומתוך השיח על חשיבותו של החינוך בעיתוני הילדים עלו גם קשיי המשטרה להתמודד עם הפרת החוק, כמו גם עם התופעה של עבריינות צעירים (ואף עם החשש ממנה), בגזרה החברתית-חינוכית.⁵¹ מטקסטים שהוצגו ככאלו שהגיעו מהשטח עלו גם רגשות אשם שנועדו לעורר את הקוראים הצעירים למחשבה ואולי גם לפעולה עתידית לטובת הילדים הלא-לומדים. מקומה של המשטרה לא נפקד מהטקסטים הללו. כך היה בסיפור ”מעשה בילד פלוני”, שפורסם במשמר לילדים. בסיפור זה כתב הסופר יפרח חביב, בן קיבוץ בית קשת, במתכונת שדימתה תיעוד של מקרה אמיתי, על ביקורו בתל אביב, שם פגש ילד רחוב כבן 11, לבוש בלויים, המוכר כרטיסי אוטובוס בפרוטות. בדברים שהתפתחו בין המספר לילד, גנב הילד מהמספר לירה וברח. חביב מצא אותו, אך סירב להסגירו למשטרה. במקום זאת העדיף – משהבחין כי הילד רעב – לקנות לו עוגה ומיץ ולפתוח עימו בשיחה, שבה אמר לו הילד:

אדון חבר, למה רצת אחריי? למה לא קראת לשוטרים? כבר פעם ישבתי במשטרה. אני גנב. אני יודע. אבל עכשיו באמת כבר לא תרביץ בי, נכון? הדקתי את כמתתו לראשו והחרשתי. כך הם גדלים, נערי רחוב אלה, הרהרתי לי. ומה פלא שסופם שהם שולחים ידם בגניבה? וכי רק אשמתם בלבד היא? כלום אין גם אנו כלנו אשמים בכך במדה ידועה? כאלה וכאלה היו הרהורי.⁵²

⁵⁰ מנחם מורשת ”גרעינים” הצופה לילדים ה(31) 11.4.1951, 479.

⁵¹ תופעת עבריינות הנוער בכלל העסיקה את מערכת המשפט בשנות החמישים, ראו למשל משרד המשפטים הועדה לחקר העבריינות בקרב הנוער (1956). הוועדה פעלה בראשות שופט בית המשפט העליון שמעון אגרנט.

⁵² יפרח חביב ”מעשה בילד פלוני” משמר לילדים ח(8) 5.11.1952, 111-113, הציטוט מעמ' 112-113.

לצד המסר העיקרי, שלפיו על הציבור בישראל להתגייס ולסייע לילדים הלא-לומדים וכי האחריות למצבם מוטלת על שכם החברה כולה, עלה דימויה של המשטרה כמי שאמונה על הסדר במרחב הציבורי בארץ, אך מתקשה להתמודד עם עבריינות מסוג זה. היבט נוסף של קשיי המשטרה להתמודד עם המצב בשטח בהקשר של עבריינות הנוער עלה מהסיפור בהמשכים "הכנופיה של חיימו", שכתב מנחם תלמי וראה אור בדבר לילדים בין ספטמבר 1955 לפברואר 1956 (בחוברת שבה החל להתפרסם הקדיש לו עורך העיתון באותה עת, שלמה טנאי, חלק מטורו - עדות לחשיבותו בעיניו). בבסיסו, ביקש הסיפור להלל את הגדנ"ע - גוף שבמציאות הוגדר בפקודת מבנה הגדנ"ע (12.9.1948) כחיל של צה"ל, נלווה ככוח עזר למשרד החינוך, ובין היתר נועד לכוון את חניכיו הצעירים לדרך הישר. במרכז הסיפור עמד הנער בן ה-14 חיימו שערי, בן למשפחה קשת יום שחייתה במעברה: האב, שמוצאו מתוניס, היה מובטל ש"שנא כל מלאכה", נהג לקבץ נדבות ולהכות את בנו; האם הייתה תשושת גוף וחלשת אופי, ואילו חיימו, שניתן להשפעה בקלות, לא נהג לפקוד את בית הספר. בסיפור חבורת פושעים מבוגרים נטפלה אל חיימו וגררה אותו למעשי פשע. בפרק השביעי בסדרה הפך סיפורו של חיימו לסיפור חניכה על ידי חיילי צה"ל - נציגי הגדנ"ע. בסיפור תואר תהליך השתכנעותו של חיימו להצטרף לגדנ"ע כחווית היטהרות מזככת, כמי שיצא מחושך לאור, אולם, יש לקרוא אותו גם על רקע קשייה של המשטרה לאכוף את חובת הלימוד וללחום בעבריינות. על תפקידו של הגדנ"ע במניעת העבריינות הטעים תלמי בשיחה בין מדריכה בגדנ"ע לקצין משטרה, שהגיע לחקור מעשה גניבה במעברה. בשיחה זו תלמי בפי הקצין את האמירה כי בכל שנה נחסכים לחברה כשלושים פושעים חדשים מעצם פעולת הגדנ"ע רק במעברה זו - כמספר הנערים מבני המעברה המשתתפים בה:

המשטרה עצמה, ותהיה גדולה כאשר תהיה, לעולם לא תצליח לחסל פושעים ופשעים מבלי שיהיה לה עורף. אתם ומועדונים דומים לשלכם הנכם חלק מן העורף הזה. אם תגדילו את המועדון ואם תפתחו מועדונים חדשים בפרוורים ובאזורי-דלות - תנחיתו מכות נאמנות לכנופיות הפושעים ותצילו נערים צעירים מן העולם התחתון.⁵³

וגם כאן, בצד הרצון להנחיל לבני התקופה את ערכי הגדנ"ע, הייתה בדברים גם זעקה של קושי לנוכח מצוקת המשטרה לפעול לבדה במלאכת ביעור העבריינות.

⁵³ הסדרה הופיעה בהמשכים בדבר לילדים בכרך כו, החל בחוברת 3, 28.9.1955, שם, "פרק י"א: חקירתו של צורף הזהב" כו(13) 7.12.1955, 11.

ג. המשטרה והצנע

בצד החינוך, נכחה המשטרה בעיתונים גם בהקשר של משטר הקיצוב. משטר הקיצוב, שאומץ על ידי ממשלת ישראל באפריל 1949, הכתיב מדיניות רשמית של קיצוב במצרכי מזון ובחומרי גלם והציב קו מתאר כלכלי-משפטי למשך כעשור. קו זה היה דומיננטי בעיקר בראשית התקופה. למעשה, הצורך בהפעלתו של משטר משפטי של קיצוב דווקא בעת ההיא לא היה חדש, שכן משטר דומה, שנתמך במערכת אכיפה, הופעל בארץ גם בתקופת מלחמת העולם השנייה ובזמן מלחמת העצמאות. עם זאת, עם קום המדינה היה המשטר החדש רחב ומקיף מבעבר; דב יוסף, שר האספקה והקיצוב הממונה על הגשמת משטר הצנע, הציג בדיון בכנסת את תוכנית הקיצוב, ומנה את מטרות הרגולציה החדשה: הורדת יוקר המחיה, עידוד האזרחים לצרוך את תוצרת הארץ, חיסכון במטבע זר, הרחבת החקלאות והתעשייה לשוק הפנימי ולייצוא וקליטת העולים.⁵⁴ הצגתה של מדיניות הקיצוב באופן זה קשרה אותה אפוא בקשר חזק עם קום המדינה, כאמצעי לקימומה, ובתחילה זכתה גם לאמון הציבור ולשיתוף פעולה מצידו. אולם, בחלוף הזמן מאסו הישראלים במחסור, והתופעה העבריינית של השוק השחור הלכה והתרחבה. מגוון רחב של מוצרים הועמד למכירה בשוק השחור: מזון, ביגוד, נעליים, חומרי בניין, תרופות ואפילו כרטיסי קולנוע; רוב האזרחים לקחו בו חלק, ובאמצעים מגוונים: החל ברכישה "מתחת לדלפק" בחנויות המכולת מידי סוחרים נורמטיביים למראה, עבור בהצעת ספסרים את מרכולתם ברחובות, לפעמים במקומות קבועים וידועים, דרך הונאה של יצרנים שהצהירו על כמויות חומרי גלם מזויפות, וכלה בהברחת מצרכים בדרכים שונות.⁵⁵

ככלל, משטר הקיצוב והקשיים שהעמיד בפני האוכלוסייה זכו להתייחסויות רבות בעיתוני הילדים. שיח הצנע בעיתונים כלל עידוד של הקוראים לשתף פעולה עם משטר הקיצוב: להפציר בהוריהם שלא לקנות מספסרים, להסתפק במועט, להקים גינות ולגדל חיות מניבות כדי לספק מזון למשקים הביתיים, לאמץ גישה אופטימית הנתמכת בהומור מתוך תפיסה שהמצב זמני, לסייע לנזקקים ה"אמיתיים" של התקופה – תושבי המעברות, ועוד. תפקידם של הילדים בהקשר הזה היה חשוב במיוחד. כפי שכתבה ברכה חבס לקוראי דבר לילדים מפורשות:

⁵⁴ ד"כ 1, 402 (התש"ט).

⁵⁵ על המצב הכלכלי במדינה בעשור הראשון למדינה ועל משטר הקיצוב בתוכו ראו, למשל, אצל נחום גרוס "כלכלת ישראל" העשור הראשון: תש"ח-תשי"ח 137 (צבי צמרת וחנה יבלונקה עורכים, 1997); לניתוח היסטורי-חברתי של משטר הקיצוב ראו אצל רוזין חובת האהבה הקשה, לעיל ה"ש 3, בעמ' 21-78, וכן ראו מאיה מארק כשהדין לא נוקב את ההר: בתי הדין המנהליים ויחסי הרשויות בתחומי קיצוב המזון והגבלת דמי השכירות בשנים הפורמטיביות של המדינה (עבודת גמר לתואר "מוסמך במשפטים", אוניברסיטת תל אביב – הפקולטה למשפטים, 2010).

תפקידכם, ילדים, בענין זה חשוב מאד. אתם קהל הצרכנים הקטנים. אמנם אינכם מוכרים וקונים, אבל אתם שתפים נכבדים מאד לעניני השוק השחר [...] כלנו רוצים להיות בריאים, עליזים, רעננים. אבל עליכם לדעת כי לא עת למותרות במדינת ישראל. חובתנו להסתפק במעט, גדול כקטן.⁵⁶

בתוך כך, התייחסו העיתונים גם לתפקיד השוטרים בטיפול בנגע. "בתי־דין חיבים לפסוק השערים ולהעמיד שוטרים לכך, ולא יהיה כל אחד ואחד משתכר כל מה שירצה [...] וכל המפקיע שערים או שאוצר פירות הרי זה כמלוה ברבית", נכתב בטור עורך הצופה לילדים – שבו צוטט הרמב"ם כמי שקבע את ההלכה לבית־ישראל, ששוטרים אחראים ליישומה בפועל.⁵⁷

העיתונים התייחסו לפעילות המשטרה השוטפת ביחס לצנע – מעצרים וכדומה, וככלל המשטרה הצטיירה – לעיתים מבין השורות – כמי שאמונה על הסדר הציבורי. כך למשל במדור "מה דעתך?" בהצופה לילדים, אותו מדור שבו הוצגו דילמות ערכיות שנועדו לעמת את הילדים עם קושיות אתיות מורכבות, תוארה הדילמה הזאת: האם קניית יין לקידוש, שאפשר להשיג אותו רק בשוק השחור, היא בבחינת "מצווה הבאה בעבירה". בין התגובות שהוקיעו את השוק השחור המליצו הילדים להסגיר את מוכרי היין בניגוד לחוק לידיה של המשטרה.⁵⁸ גם בסיפורים עודדו את הילדים לדווח על מבוגרים מפרי חוק, ואף סופר על ילדים שלכדו בעצמם עבריינים והסגירו אותם למשטרה. המשטרה אומנם הצטרפה לעלילות בשלב שלאחר תפיסת הספרים, ובכל זאת נוכחותה בהן הייתה מורגשת.⁵⁹

ד. המשטרה בגבולות הארץ

נושא בוער אחר בשנות החמישים שהעיתונים התייחסו אליו בזיקה למשטרה נגע לגבולות הפיזיים של מדינת ישראל, שדרכם חדרו פליטים ממלחמת העצמאות

⁵⁶ ברכה חבס "הילדים יעזרו לממשלה!" דבר לילדים כא(6) 11.10.1950, 74. לדיון נוסף בסוגיה זו ראו גם: טליה דיסקין "צנע על כל שעל": משטר הקיצוב בעיתונות הילדים במדינת ישראל בראשיתה" (עתידי להתפרסם בזמנים, 2019).

⁵⁷ "פרשת הימים – והיה מחננו טהור" הצופה לילדים ה(5) 12.10.1950, 58.

⁵⁸ יוסף וולק "מה דעתך?" הצופה לילדים ו(10) 12.12.1951, 149, ולתשובות: "מה דעתך? תשובות" הצופה לילדים ו(15) 17.1.1952, 229.

⁵⁹ למשל משה בזק "קבוצת לבנון נלחמת ב'שוק השחור'" הצופה לילדים ז(26) 18.3.1953, 400; חיים אליאב "אלה קורות החבר'ה" (סיפור בהמשכים) הצופה לילדים ח, החל בחוב' 19 13.1.1954, 286, ועד חוב' 38 26.5.1954, 587.

שביקשו לשוב לבתיהם, בהם גם ילדים, וכן מסתננים שנכנסו לישראל כדי לגנוב, לעסוק בסחר בלתי חוקי ולפגע באוכלוסייה היהודית בארץ. לאורך העשור סבלה ישראל גם מהתנכלויות אחרות מעבר לגבול מצד המדינות השכנות, ובכלל זה מן הפדאיון, יחידות פשיטה וטרור ערביות קטנות, שביצעו מעשי רצח וחבלה בתחומי ישראל למן מחצית שנות החמישים.⁶⁰

עיתוני הילדים, ככלל, ניסו לתווך לילדים עמדה המצדדת בחוק הפורמלי, כשמתחו ביקורת על תופעות אלו לאורך העשור, תיארו אותן באופן כללי כפוגעות בשלטון החוק במובן הרחב והציגו את ישראל כמתגוננת. ההתגוננות מפני מסתננים הופיעה בעיתונים בסוגות שונות, אפילו ברצועות הקומיקס. ברצועה אחת הפליא דן ההרפתקן, גיבור קומיקס בולט מהצופה לילדים, בתחבולות ההגנה שלו:

גנבת פרות מאד שכיחה/ במושבות על הספר. / מסתננים באים, במשיכה /
זוכים – וסליק מן הכפר. // דן עצה מצא לצרה. / ברב תבונה ובתחבולה /
התקין לכפרו מין פרה, / פרת ברזל והיא כבולה. // אך בתוכה חוטים,
גלגלים / מנגנון שלם בה יבלט / אם אך תגע יד בכבלים / הנה נגש הוא
בלאט. / המסתנן, ידו תגשש / השרשרת, לא יזהר - / ועיני הפרה יורות
אש! / הוא נס לידי השוטר!⁶¹

בדבר לילדים, בקומיקס "סעדיה מרבדיה" מאת הכותב אורי (ככל הנראה אוריאל אופק) והמאייר אריה נבון, מצא סעדיה עקבות מסתנן, ולאורך שבועות אחדים ליווה העיתון את מרדפו אחריו. בסופו של דבר לכד סעדיה את המסתנן וקיבל מענק בסך אלף ל"י ממשטרת ישראל על פועלו.⁶²

בסוגות צפויים יותר הובאו בעיתונים סקירות מפורטות של עמידת המשטרה על משמר הגבולות, ותיארו כיצד שומרת המשטרה על ההישגים של הסכמי שביתת הנשק שנחתמו בין ישראל לשכנותיה. כך היה למשל בכתבה בהצופה לילדים מפרי

⁶⁰ וראו בני מוריס מלחמות הגבול של ישראל 1949-1956 – ההסתננות הערבית, פעולות הגמול והספירה לאחור למבצע קדש (יעקב שרת מתרגם, 1996). על השיח המשפטי בכנסת ובבית המשפט העליון בעניין המסתננים (עד קבלתו של חוק ההסתננות ב-1954) כתב אורן ברכה, שעמד על הכללתם של המסתננים בפסיקה תחת הקטגוריה של "מסוכנים", ולא של "מסכנים", וראו אורן ברכה "ספק מסוכנים, ספק מסוכנים: המסתננים, החוק ובית המשפט העליון 1948-1954" עיוני משפט כא(2) 333 (1998). על היבטים סוציולוגיים של שיח הגבולות בשנות החמישים ראו אדריאנה קמפ מדברים גבולות: הבנייה של טריטוריה פוליטית בישראל, 1948-1957 (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב – החוג לסוציולוגיה, 1997).

⁶¹ ללא ציון שם היוצר "דן ההרפתקן" הצופה לילדים (15) 29.12.1949, 232.

⁶² אורי, אריה נבון "סעדיה מרבדיה" דבר לילדים כב החל בחוב' 6 31.10.1951, 88, ובפרט בחוב' 26 19.3.1952, 388. ראו גם בחוב' 39 18.6.1952, 572.

עטו של יונה כהן (1920-1996), שהיה עיתונאי בהצפה (של המבוגרים) לענייני הכנסת ובעברו כתב בו גם בענייני בתי משפט, ועסקה בשער מנדלבאום – מעבר הגבול בין ישראל לירדן, שהפריד בין שני חלקיה של ירושלים אחרי מלחמת העצמאות. הכתבה נפתחה בתיאור מקרה של ילד ירדני שנזקק לטיפול רפואי, טופל בישראל, הועבר בבטחה דרך השער והושב לזרועותיה של אימו. בתוך כך סיפר כהן על ההיסטוריה של המקום וביקש לטעת בקוראים הצעירים מורשת קרב ברוח הדתית-ציונית שאפיינה את העיתון, זיק של הצלחה בתוך המערכה הנפסדת על ירושלים. כך כתב:

במערכת השיחורר ובקרבות הגבורה קנה לו בית זה שם מיוחד ונתפרסם בפי כל בזה שהערבים שמו להם מטרה לכבוש אותו ויהי מה. [...] ואלקים הפר עצת רשעים. קומץ לוחמים ומגינים יהודים הקריבו את נפשם ולחמו בגבורה נגד אלפי ערבים בסביבת הבית הזה. כמה מהלוחמים האמיצים נפלו בקרבות אלה. [...] בין חורבות "בית מנדלבוים" לחמו גיבורינו ובלבם החלטה: לא יעבור כאן האוייב, והוא יורחק משערי ירושלים הבירה הנצחית של העם והמדינה. שבע פעמים הסתערו כוחות האוייב על הבית הזה – ונהדפו אחור.⁶³

כהן תיאר את מהלכי הארגון במקום עם שוך הקרבות – את חילופי השבויים ואת היות האזור נתון למשקיפי האו"ם, והרחיב לגבי משמר הגבול, המסייע בשירותי המעבר לקונסולים, לחוגגים ולתיירים, לשליחי או"ם ולראשי מדינות, כמו גם... לבעלי חיים תועים, שגם בענייניהם טיפל, כך לפי הדיווח, במסירות רבה:

לא רק למעבר של תיירים ואורחים, חוגגים וכדומה, משמש מעבר זה [...]. יש וחמור ירדני יתעה בשדות ו"יתחשק" לו לעבור לשטח ישראל. הערבי, בעל החמור, בוכה ומבקש מקציני הלגיון הערבי לפעול להחזרת החמור היחיד אשר לו. דרך "מעבר מנדלבוים" מחזירים לערבי את החמור שתעה לשדות ישראל אי-שם בגבול בקרבת לאטרון או ליד טול כרם אשר ב"משולש" שבמרכז הארץ. משטרת ישראל מאכילה את החמור, נותנת לו "טרמפ" חנים מהמקום בו הוא נמצא, עד ירושלים. דרך "מעבר מנדלבוים" הוא מוחזר לבעליו [...].⁶⁴

⁶³ יונה כהן "מעבר מנדלבוים בירושלים" הצופה לילדים ח(44) 7.7.1954, 680-681, הציטוט לקוח מעמ' 680.

⁶⁴ שם, בעמ' 681.

סיקורים שהובאו מפעם לפעם בעיתונים הביאו רשמים גם מהגבולות השונים, כמו בכתבה בהארץ שלנו שבה צוטט קצין ממשטרת הספר: ”תפקידנו העיקרי [...] ללמד את הירדנים לכבד את הגבול. הם היו מזלזלים בו, וחוצים אותו אפילו לאור היום ומגיעים לכבישים ולמסילות הברזל. חטיפות פועלים ומטיילים היו מעשה שבכל יום”⁶⁵. ולבסוף, עדות לשמירה על הגבולות שביצעו, בין היתר, שוטרים, הופיעה לאורך התקופה גם בשירים, כגון בשירו המחורז של יעקב רימון, ”השומר בגבול”, מתוך הצופה לילדים:

אי שם בגבול / בנתיב לא סלול, / לא ינום נוטר / לא יישן שומר. //
בליל דומם / במדבר שומם, / דרוך ונועז / קשוב יצעד. // את כל ניצ /
את כל זיע, / עינו עוגנת / עינו בוחנת. // מעבר לקו / האויב רב, / מצר
מסתנן / שומר מתגונן. // שמור נא האל / על השומר / באפל הליל - /
מולדת ישראל.⁶⁶

בהקשר זה, ראוי לציין שבאופן כללי בהקשר לשמירה בגבולות לא שיקפו העיתונים עמדה שוויונית ביחס לשלטון החוק, מפני שבצד התנגדותם להסתננות של ערבים מבחוץ לתוך שטח הארץ, הם לא תמיד הוקיעו מעברי גבול מישראל אל שכנותיה כבלתי חוקיים. במובן זה לא הצליחו עורכי העיתונים והיוצרים בהם להתנתק מהוויית המנדט ומשנות המאבק לקראת המדינה, שהיו כרוכות לעיתים קרובות באי־ציות לדינים החלים.⁶⁷ סיפור הממחיש את הדברים גולם בסדרה ”המנהרה הסודית בנגב” שכתב ערן שורר (1971-1929), סופר ובנו של מי שהיה עורך דבר שנים ארוכות, חיים שורר, והתפרסמה בדבר לילדים בשנת 1957, אחרי מלחמת סיני והחזרת הקרקע הכבושה.⁶⁸ עלילת הסיפור נסובה סביב חדירתם של שלושה ילדים - מושיק, צביקה ושאל - למצרים דרך מנהרה תת־קרקעית. בסיפור הודגש כי המעשה מלכתחילה נעשה באורח תמים, כחלק מטיוול; אלא משגילו הילדים שחצו את הגבול, ביקשו למנף את המעשה האסור להרפתקה מפעימת לב, שקיבלה גם תוקף מוסרי לאומי, שכן סופו של הביקור במצרים היה שהילדים סייעו בהברחתם לישראל - כמובן, דרך

65 הא. ”על משמר גבולותיך, ירושלים” הארץ שלנו ה(25) 16.3.1955, 4-3. לכתביה נוספת בולטת על השוטרים בגבולות ראו גם הכתב הנווד ”בכמתות הירקות” דבר לילדים (6) 19.10.1955, 8-9.

66 יעקב רימון ”השומר בגבול” הצופה לילדים ח(52) 1.9.1954, 807.

67 ראו ביטוי לגישה זו למשל אצל אהוד שפרינצק איש הישר בעיניו: אי־לגליזם בחברה הישראלית (1986).

68 ערן שורר ”המנהרה הסודית בנגב” דבר לילדים כז, החל בחוב’ 32 10.4.1957, 17-18 ועד חוב’ 52 27.8.1957, 10. הסיפור הופיע גם כספר בהוצאת מ’ ניומן בשנת 1958 (להלן: שורר ”המנהרה הסודית בנגב”).

אותה מנהרה – של יהודים מצרים שנלחצו תחת מכבש השלטון המצרי העוין. בשיחה בין הילדים ערך שאול הקבלה בין מצב יהודי מצרים למצב פליטי השואה לפני קום מדינת ישראל, שנזקקו להעפלה הבלתי חוקית כדי לעלות לארץ:

זה מזכיר לי את הספורים של אחי על ההעפלה בזמן המנדט. הוא היה בין מארגני ההעפלה, והשתתף בהורדת מעפילים ליד חוף אשקלון. חברי ההגנה היו יותר חכמים מן הבריטים [...] ואילו צביקה השתיק אותו: "הפסק עם הצ'זבטים של אחיך [...] אין לך מה לחשוב עכשו, אלא מה שהיה לפני עשר שנים [...] לנו יש כבר צ'זבטים משלנו!"⁶⁹

בצד הדילוג בעלילה על הסוגיה הלגאלית של מעבר הגבול, חמקו הילדים משוטרים, שהיו סמל לשלטון החוק הקלוקל וחסר הצדק במצרים. השוטרים המצרים תוארו כאדיבים מן השפה ולחוץ אך בעצם כאלמים, ובעיקר כמי שמיישמים שיטות משטר אפלות – למשל, כשפגשו בילדים, דרשו מהם השוטרים להצטרף להפגנה למען נשיא המדינה גמאל עבד אל נאצר, אויבה המושבע של מדינת ישראל, רודן ונציגה של שיטת שלטון לאומנית.⁷⁰ תיאור המשטרה המצרית, והיחס המתעלם משלטון החוק כאחד מערכיה הבסיסיים של הדמוקרטיה בארץ האחרת בסיפור, מחזירים אותנו לתחילת המאמר ומצביעים על כך שגם לקראת סופו של העשור הראשון למדינה שרתה על עיתונות הילדים תפיסה מובחנת של המשטרות העוינות בחוץ לארץ ובארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. להבדיל מכך, תיאורה האוהד של משטרת ישראל בעיתונים נועד לקדם את הדימוי של מדינת חוק מתוקנת. לקוראי העיתונים הובהר שלמשטרת ישראל חלק בלתי נפרד בסיפורו של שלטון החוק בשנות החמישים.

סיכום

מה אפשר ללמוד ממופעי המשטרה בעיתונות הילדים בעשור הראשון למדינה? בספרו נומוס ונראטיב התייחס חוקר המשפט והתרבות רוברט קאבר למשפט כאל ישות השואבת את כוחה לא רק מההתייחסות אל גוף החוק ("corpus juris") אלא גם

⁶⁹ שם, חוב' 50, 13.8.1957, 6. הציטוט מ"פרק י"ח: לילה אחרון על אדמת האויב".

⁷⁰ שורר "המנהרה הסודית בנגב", לעיל ה"ש 68, "פרק י"ד: תעודות זהות, בבקשה!", כז(45) 9.7.1957, 6. תיאור דומה של שוטרים מצרים הופיע בסיפורים נוספים בעיתונים. מביניהם בולט "הנזיר מאי האלמגים" (שלימים ראה אור כספר בהוצאת עמיחי), וראו מנחם תלמי (אייר: יוסי שטרן) בדבר לילדים כב (35-50, 21.5.1952 עד 3.9.1952); לעניין הצגת השוטרים ראו במיוחד את פרק י"ג, כב(47) 13.8.1952, 689-690.

מן ה”נומוס” (“nomos”), מושג שייצג לדידו את התווך שבין החוק המצוי למציאות הרצויה על פי ניתוח תפיסותיהם של בני התרבויות שחקר.⁷¹ ההיבטים הגאולתיים שזיהה קאבר במשפט ובפרשנויות לו מזכירים במידה רבה את תקופת המעבר מיישוב למדינה בארץ, שכללה מינונים גבוהים של חששות בצד שאיפות לעתיד טוב יותר בעבור הישראלים הראשונים. ואומנם, מאמר זה הצביע על כך שהכתיבה בעיתונות הילדים ביחס למשטרת ישראל בעשור הראשון למדינה הביעה את התקוות ביחס לשמירה על החוק וביטאה את הקשיים ביחס אליו, בעיתוי שנתפס כהזדמנות לארגון מחדש ולהתוויית סטטוס קוו.

המאמר הראה גם כי ההתייחסות למשטרת ישראל בכתיבה לילדים שיקפה את היחס בחברה למשטרות שקדמו לה – משטרת המנדט ומשטרות אחרות בחוף-לארץ. בשנות החמישים דן אותן הציבור הישראלי בעיקר לכף חובה. יחסן של משטרות הגולה ליהודים ובעיקר יחסה של משטרת המנדט – רשמיהם של חוקי הקרקעות והעלייה, נעילת שערי הארץ בפני ניצולי השואה, נספי ספינות המעפילים במצולות ים, היהודים שגורשו לקפריסין, עולי הגרדום, הפגנות המחאה לביטול גזירות הספר הלבן – כל אלו האפילו בתודעה הלאומית על יתר פרקי החיים תחת שלטונות זרים בכלל והשלטון המנדטורי בפרט, שבחזיתו ניצבו כוחות משטרת הוד מלכותו. על רקע זה מתבהרת הכמיהה להצגת דימויה הנכסף של משטרת ישראל בעיתונות הילדים כסוכנת מדינתית במרחב הציבורי וגם כשותפה בחיי הקהילה התקינים והמתוקנים במדינה הריבונית – לנו, היהודים שהקימו מדינה, יש גם ”משטרה משלנו”. עם זאת, מבין השורות, הקריאה בעיתונות הילדים של שנות החמישים מעלה גם חולשות וסדקים בפועלה של המשטרה, כמו גם בשלטון החוק עצמו. מבחינת העיתונים מתברר שעצם המעבר מיישוב למדינה לא פילח את התקופות ל”לפני קום המדינה” ו”אחרי קום המדינה” בצורה דיכוטומית, וכי לא ניתן לאפיין את שתי התקופות במושגים נגטיביים של היפוך מוחלט, כגון של כאוס משפטי מול ריבונות מסדרה, מעבר מאי-ציות לחוקים, שאפיין, לפי התפיסה הרווחת, את החברה בתקופות הטרור-מדינתיות בארץ-ישראל ובגולה, לציות לדינים. שנות החמישים נחו, במקביל לניגודיות האמורה, גם כמתח מתמשך שבו התקיימו זיקות בין התפיסות המנוגדות, שהושתתו על הנטיות הפוליטיות של העיתונים כמו גם על תפיסות אחרות שהיו משוקעות בקרב האזרחים, ולעיתים עלו מן העיתונים עצמם נימות ביקורת ואף גילויי התקוממות מסוימים כלפי המשטרה, שכן לא כל הכותבים הסכינו עם פועלה בכל עניין, וכפי שעלה גם ממכתבי קוראים – לא כל הילדים ששו לשתף פעולה עם יוזמותיה ברוח פטריוטית תמיד. מבחינה זו, בכך מצטרף האמור בעיתונים לעדויות אחרות שנשתמרו משנות החמישים

71 רוברט קאבר נומוס ונראטיב (אביעד שטיר מתרגם, יוסף א' דוד עורך, 2012).

ומצביעות על כך שלא כל הילדים קיבלו עליהם בלי ביקורת את נטל "האזרחות המושלמת" שתווך להם בהזדמנויות רבות, גם בעיתוני הילדים עצמם. דוגמה לרוח זו ניתן למצוא במכתב שכתב עמוס עוז בן ה-14 לראש הממשלה דוד בן-גוריון בשנת 1954. במכתב קבל עמוס הנער על "תופעת פולחן הנוער" וטען ש"בכל שעת משבר תולים עיניים מקוות בנוער ובשעת התפרקות מוסרית מטילים עליו את האשמה".⁷² ולבסוף, מעניין לציין היבט אחר, שמאפשר פרספקטיבה רחבה על הנושא מבחינת הקשר ההיסטורי שבין שנות ה"מנדט" לשנות ה"מדינה" החדשה. כאמור, במהלך שלושים שנות שלטון המנדט הבריטי בארץ ידעו יחסי היישוב היהודי עם המשטר הבריטי תהפוכות מפליגות, מאז הצהרת בלפור, עבור בשירות שוטרים יהודים במשטרת המנדט, בהקמת חיל הנוטרים ובשירותם בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, ועד לתרומתם של הבריטים לבניין הארץ. וכך, במשך שנות המנדט עצמן, הופיעו גם התייחסויות אחרות למשטרה ולשוטרים בעיתוני הילדים, שמהן נשבה רוח חיובית דווקא. כך למשל בשיר "מעשה בחתול ובשוטר", שכתבה הסופרת והמשוררת הנוודעת מרים שטקליס ופורסם לפני קום המדינה, בשנת 1943, בדבר לילדים, ובו תיארה אפיזודה שהשתתפו בה ילדה ואמה וכן חתול ושוטר, באחר-צהריים אחד:

פעם הייתי קטנה, כשבולת שטרם גבהה. / והלכתי לטיל עם אמא, עם אמא שלי. / והנה, פתאום, מה ראיתי? / חתול. [...] // אמרתי: חתול / אמרתי: בוא אלי! / חתלתול, בוא אלי, / בוא אלי, חתלתול! / אמר: מיאו. / זנב למעלה, / וממני והלאה. // רץ [...] שפם זונב - / ואני אחריו! / חתול! / פתאום: שוטר. / עומד ואומר: / לאן זה הגברת / כל כך ממהרת? / ואיפה אמא? / אמרתי: חתול... / - אולי הלכה קדימה? / אמרתי: חתלתול... // [...] יותר השוטר / דבר לא דיבר. / הושיב אותי על הזרוע / גבה, והלך. // היו לשוטר רגלים / מן הים עד ירושלים. / ואני בכיתי [...] / ופתאום - מה ראיתי? / אמא! [...] / אמא ממהרת, / וצוחקת, ואומרת: // רב תודות, רב תודות, אדוני השוטר! / והשוטר אומר: / על לא דבר, / על לא דבר, הגברת! / ואמא חוזרת: / רב תודות! [...].⁷³

⁷² מכתבו של עמוס עוז, בן 14, חניך תנועת הצופים, ירושלים, אל דוד בן-גוריון, 23.3.1954, אב"ג, חטיבת התכתבויות. עותק של המכתב נמצא גם בארכיון צה"ל. המכתב מזכיר גם אצל פולה קבלו "חלוציות ומחויבות אזרחית על פי דוד בן-גוריון, 1948-1955" חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי ועכשווי (עיונים בתקומת ישראל) ב 773, 796 (אבי בראלי, דניאל גוטוויין וטוביה פרילינג עורכים, 2005).

⁷³ מרים שטקליס "מעשה בחתול ובשוטר" דבר לילדים יד(8-9) 1943.12.27, 67.

שיר זה הופיע שוב בפורמט של ספר שאיגד מיצירותיה של ילן־שטקליס עשרים שנה אחר כך, בשנת 1963, בהוצאת דביר.⁷⁴ מאחר שתוכן השיר כשלעצמו אינו משייך אותו לזמן כתיבתו, הרי שלא מן הנמנע כי הקריאה בשיר שבספר (בלוויית איורים חדשים, אחרים מאלו שהופיעו במקור) העלתה שדובר בשוטר, שבצד היותו ארך־רגליים, גיבור רב־רושם ומלא הוד, היה גם ישראלי. אחד מן האיורים החדשים גם הציג את השוטר כאמפתי ביותר – את הילדה נשא עתה בזרועותיו, ואת עיניה כיוון אל גובה עיניו שלו. ניתוח כזה מתאפשר, יש לשער, בין היתר על רקע תמונת משטרת ישראל בעיתוני הילדים עד אז, ובפרט בשנות החמישים המשפיעות, ששרטטו אופק תרבותי־משפטי רצוי לבני הדור והציגו אותה באור חיובי בדרך כלל. בשנת 1963 כבר הביע ייצוג זה יישור הדורים של ממש בין שוטרים לאימהות ברוח שאותה ביקש להעביר מוסינזון בכובעו כקצין העיתונות של המשטרה והדובר שלה לקוראיו עוד בשנת 1952 בקטע שפתח את המאמר, וביטוי נוסף לתרגומו של המשפט אל שפת הילדים ולהצפתו אל מרחב תודעתם.

”מעשה בחתול ובשוטר”: מימין – גרסת האיור מדבר לילדים, 1943 (מאייר לא ידוע, ככל הנראה נחום גוטמן) ומשמאל – גרסת האיור מהספר יש לי סוד, 1963 (איירה: צלה בינדר)

74 מרים ילן־שטקליס יש לי סוד 16-19 (1963).